

Wat kunnen krantenredacties doen om genuanceerd over mensen met een verslaving te schrijven?

Bron: Pixabay

Door: Emily van Kleunen
Cohort: 2015/2016
Inleverdatum: 28/10/2019

Inleiding

Dit reflectieonderzoek gaat over het taalgebruik van dagbladen over mensen met een verslaving, en over wat redacties van deze dagbladen kunnen doen om genuanceerd over hen te schrijven. Op dit moment gebeurt dat namelijk nog te weinig, vinden ervaringsdeskundigen¹, experts op het gebied van verslavingszorg en Lef Magazine². Zij vinden sommige woorden die media gebruiken stigmatiserend. Wie deze mensen precies zijn, kunt u lezen in hoofdstuk 1. Daarnaast kunt u hun namen en hun contactgegevens vinden in de bijlage van dit onderzoek.

Lef Magazine is het tijdschrift waar ik mijn stage deed. Dit was dan ook de plek waar ik op het idee kwam om dagbladen en hun woordkeuzes om mensen met een verslaving te omschrijven, onder de loep te nemen. Redacteurs (en dus ook stagiaires zoals ik) leren er namelijk een bepaalde stijl aan die terugkomt in hoofdstuk 4 van dit onderzoek. Na oproepen te hebben geplaatst in onder andere de nieuwsbrief van Lef Magazine, kwam ik in contact met ervaringsdeskundigen en zorgprofessionals aan wie ik vroeg aan welke woorden zij zich het meest ergeren. 'Alcoholist', 'verslaafde' en 'junk' waren de termen die het vaakst terugkwamen. Als media mensen met een verslaving zo omschrijven, dan kan dat bijdragen aan het stigma op verslaving dat er vandaag de dag nog is. Het stigma dat aan mensen met een verslaving kleeft, is namelijk hardnekkiger en ernstiger dan bij andere psychische aandoeningen zoals een depressie, ondervond wetenschapper Leonieke van Boekel in haar proefschrift aan Tilburg University (L. Van Boekel, 2015, p. 9). Dat komt omdat mensen denken dat mensen met een verslaving zelf verantwoordelijk zijn voor hun verslaving en hun gedrag niet kunnen beheersen, schrijven Nicole van Erp en Attie van der Meulen in een factsheet van Verslavingskunde Nederland (N. van Erp, A. van der Meulen, 2017, p. 2). Van Erp, verbonden aan het Trimbos Instituut, en Van Der Meulen, verbonden aan Verslavingszorg Noord-Nederland (VNN) maakten deel uit van de programmagroep 'Imago en Stigma' van Verslavingskunde Nederland. Deze projectgroep raadpleegde (internationale) onderzoeken om vervolgens tot een factsheet te komen met als doel het stigma te verminderen.

Dat mensen denken dat mensen met een verslaving hun gedrag niet kunnen beheersen, is opvallend. Dat komt omdat Nederlandse wetenschappers³ het erover eens zijn dat verslaving een chronische hersenziekte is. Dat schreven zij in een artikel van NRC (NRC, 2017). Ook organisaties die verstand hebben van verslaving, zoals Jellinek, nemen aan dat verslaving een hersenziekte is (Jellinek, 2017). Toch lijkt er wereldwijd een discussie te zijn over de daadwerkelijke definitie van verslaving. Zo is de Canadese neurowetenschapper Marc Lewis er bijvoorbeeld van overtuigd dat verslaving een gewoonte is die je af kunt leren. Hij schreef er een boek over: *The Biology of Desire: Why Addiction Is Not A Disease* (M. Lewis, 2015). Omdat deze discussie er is ga ik in mijn onderzoek liever uit van de definitie van verslaving die in de DSM-5 staat beschreven. Deze precieze definitie kunt u vinden in de bijlage van dit onderzoek. De DSM-5, officieel *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, is een classificatiesysteem waarin internationale afspraken zijn gemaakt over welke criteria van toepassing zijn op een bepaalde psychische stoornis op basis van (nieuwe) wetenschappelijke inzichten (Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, z.d.).

¹ Mensen met een verslaving/in herstel van een verslaving

² Lef Magazine is een tijdschrift voor mensen die in herstel zijn van een verslaving en hun naasten. Het blad gaat onder andere over het verbreken van het stigma op verslaving

³ Wim van den Brink (emeritus hoogleraar Verslavingszorg aan AMC-Universiteit van Amsterdam), Louk Vanderschuren (hoogleraar Neurobiologie van Gedrag aan Universiteit Utrecht), Taco de Vries (hoogleraar Behavioural and Translational Neurosciences aan Vrije Universiteit) en Anneke Goudriaan (bijzonder hoogleraar Werkingsmechanismen en Behandeling van Verslaving aan o.a. Universiteit van Amsterdam)

Omdat het mij interessant lijkt om later zelf voor een krant te gaan werken, koos ik ervoor om te kijken naar het woordgebruik waarmee krantenredacties mensen met een verslaving omschrijven. Hierna zal ik met aanbevelingen komen zodat redacties genuanceerd kunnen schrijven over mensen met een verslaving. Verder richt ik mij in mijn onderzoek enkel op een alcohol en/of drugsverslaving. Waarom dit zo is, leg ik uit in hoofdstuk 2.

De gevolgen van stigmatisering van mensen met een verslaving zijn groot. Zo kunnen mensen met een verslaving zich afgewezen, gemeden en/of buitengesloten voelen, schrijven Nicole van Erp en Attie van der Meulen in de factsheet van Verslavingskunde Nederland. (N. van Erp, A. van der Meulen, 2017, p. 1). Het stigma dat op verslaving rust kan er zelfs toe leiden dat mensen met een verslaving geen professionele hulp zoeken, blijkt uit een artikel van RTL Nieuws (RTL Nieuws, 2019). Volgens Tom Bart, die geïnterviewd werd en werkzaam is bij Jellinek Preventie, zoekt een 'verslaafde' pas hulp na gemiddeld zeven jaar. Dat komt omdat veel mensen er niet over durven te praten, zo zegt hij. Ze zouden bang zijn om veroordeeld te worden, omdat er een stigma om verslaving hangt.

Naar het effect van taalgebruik om mensen met een verslaving te omschrijven zijn nog niet veel onderzoeken gedaan. Wel staat het vast dat de groepen mensen die ik eerder noemde, last hebben van bepaalde woorden. Zo zegt Ralf Gutowski, die zelf in herstel is van een verslaving en bij GGZ Centraal werkt: „*Door stigmatiserende berichtgeving kunnen mensen denken dat een verslaafde een gevaar is, of minderwaardig is. Vergeten wordt dat het écht heel ingewikkeld is om van een verslaving af te komen.*” Daar ligt mogelijk een taak voor de journalist. Een recent onderzoek van het Lectoraat Constructieve Journalistiek van Hogeschool Windesheim is veelbelovend. Daaruit blijkt namelijk dat journalistieke berichtgeving kan bijdragen aan het verminderen van vooroordelen en stigmatisering (Samen Sterk zonder Stigma, Hogeschool Windesheim, 2019). Hoe journalisten daar precies voor kunnen zorgen, wordt duidelijk in dit onderzoek.

Voor het onderzoek sprak ik met **12** ervaringsdeskundigen, **1** persoon die naast ervaringsdeskundige ook werkzaam is in de verslavingszorg, **4** experts op het gebied van verslaving, **3** taalwetenschappers en **11** krantenredacteurs.

Leeswijzer

Dit onderzoek focust zich, zoals gezegd, op de woorden 'alcoholist', 'junk' en 'verslaafde'. Als kranten deze woorden gebruiken, kan dat ervoor zorgen dat mensen met een verslaving zich onbegrepen, verdrietig of boos voelen, omdat ze het stigmatiserend vinden overkomen. In het eerste hoofdstuk wordt, om duidelijk te maken wat het effect is van taalgebruik, besproken of en waarom deze termen een negatieve connotatie kunnen hebben. Dit hoofdstuk bevat drie paragrafen. In de eerste paragraaf komen ervaringsdeskundigen aan het woord over de woorden waaraan ze zich ergeren, en ook taalwetenschappers. De tweede paragraaf gaat over de mogelijke effecten die deze termen kunnen hebben. Hier vindt u literatuur. De derde paragraaf gaat over waarom het goed is dat journalisten rekening houden met hun woordkeuzes.

Hoofdstuk twee is het langst en heeft zeven paragrafen. Daarin onderzoek ik zes kranten op hun woordkeuzes, binnen een tijdsbestek van één jaar. Ik filter dan op de woorden 'alcoholist', 'junk' en 'verslaafde' en analyseer de twintig meest recente artikelen waarin deze woorden voorkomen. In de eerste paragraaf beschrijf ik mijn onderzoeksmethodiek. In de zes daaropvolgende paragrafen omschrijf ik de vijf meest opvallende artikelen per krant. De andere vijftien artikelen vindt u terug in de bijlage van mijn onderzoek.

In het derde hoofdstuk leest u of krantenredacties zich bewust zijn van hun woordkeuzes als ze mensen met een verslaving omschrijven. In het vierde en laatste hoofdstuk vindt u een aanbeveling waarin beschreven staat wat redacteurs kunnen doen om genuanceerd over verslaving te schrijven. Eerst volgens Amerikaanse literatuur en dan volgens de Nederlandse literatuur. Hierna volgt mijn conclusie, mijn visie op de journalistiek met betrekking tot mijn onderzoeksonderwerp, de bronnenlijst en een plan van aanpak met daarbij de uitleg bij mijn keuzes.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Wat zijn de gevolgen van het gebruik van de woorden ‘alcoholist’, ‘junk’ en ‘verslaafde’ in artikelen?	6
Hoofdstuk 2. Welke woorden gebruiken dagbladen om mensen met een verslaving te beschrijven?	11
Hoofdstuk 3. Zijn krantenredacties zich bewust van hun woordkeuzes over verslaving?	16
Hoofdstuk 4. Wat kunnen krantenredacties doen om genuanceerd te schrijven over verslaving?	19
Conclusie	22
Visie	25
Plan van aanpak	26
Bronnenlijst	30

Hoofdstuk 1. Wat zijn de gevolgen van het gebruik van de woorden ‘alcoholist’, ‘junk’ en ‘verslaafde’ in artikelen?

9 januari, 2017. Michael Botticelli, een Amerikaanse overheidsfunctionaris, is directeur van *The Office Of National Drug Control Policy* (ONDCP) van het Witte Huis. Hij stuurt op dat moment een brief naar het kantoor van de op dat moment nog president Obama. Het onderwerp: ‘*Changing Federal Terminology Regarding Substance Use and Substance Use Disorders*’, oftewel het veranderen van de taal van het gebruik van middelen en verslavingen, vrij vertaald. Het doel ervan is het bevorderen van niet-stigmatiserend taalgebruik, als het gaat om het omschrijven van mensen met een verslaving. In de brief draagt Botticelli daarom een document aan dat met veel research tot stand is gekomen (M.P. Botticelli, 2017). Eén van die gebruikte onderzoeken is dat van de Nederlandse wetenschapper Leonieke van Boekel, die ik citeerde in de inleiding. Ook is er onder andere gebruik gemaakt van de kennis van het *American Medical Association*, een vereniging van artsen.

In het document staat bijvoorbeeld dat mensen met een verslaving negatiever worden bekeken door de samenleving dan mensen met een psychische of psychiatrische aandoening. Ook toonden onderzoekers volgens Botticelli aan dat professionals in de verslavingszorg eveneens vaker een negatievere kijk kunnen krijgen op mensen met een verslaving, als deze mensen omschreven worden als ‘*substance abuser*’, in plaats van ‘*person with a substance use disorder*’. Deze zorgdeskundigen vinden dan bijvoorbeeld eerder dat zulke personen een gevangenisstraf zouden moeten krijgen, in plaats van hulp in de vorm van therapie. Dat komt door het woord ‘*abuse*’ dat volgens de onderzoekers negatieve associaties oproept. Mensen die dit woord horen denken bijvoorbeeld vaker aan straf. De manier van aanduiding van mensen met een verslaving is in de Verenigde Staten in elk geval erg belangrijk.

1.1. ‘Negatieve’ Nederlandse woorden

Dat roept de vraag op of dat in de Nederlandse taal ook het geval is. Wanneer is een woord (over mensen met een verslaving) negatief? Dat is helaas (nog) te onduidelijk. In ons land is één wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het benoemen van mensen met een verslaving (Onderzoeksbureau IVO, 2019). Een onderzoeksinstituut voerde samen met andere organisaties, zoals Stichting Het Zwarte Gat, een experiment uit om het effect van taal op stigmatiserende houdingen en verwachtingen van zorgprofessionals te onderzoeken. Vier verschillende cliënten werden beschreven: iemand met een drugsverslaving, iemand met een alcoholverslaving, iemand met een depressie en iemand met schizofrenie. Voor elke casus maakten ze een versie met aandoening-eerst taal (Mark is een alcoholist), persoon-eerst taal (Mark heeft een alcoholverslaving), slachtoffer taal (Mark lijdt aan een alcoholverslaving) en herstel-taal (Mark is in herstel van een alcoholverslaving). De onderzoekers stelden deelnemers aan het onderzoek vervolgens de vraag: ‘In hoeverre vindt u dat Mark zelf verantwoordelijk is voor zijn problemen?’.

Bij geen enkele casus vonden de onderzoekers verschillen tussen de taalcondities. Dat zou volgens hen suggereren dat verschillen in de manier van aanduiding geen invloed hebben op stigmatiserende houdingen bij zorgprofessionals. Taalgebruik zou daarom niet per se de hoogste prioriteit hebben. Wel wijzen de onderzoekers erop dat dit niet betekent dat taalgebruik niet belangrijk is. Het onderzoeksbureau concludeerde dat er nog verdere studies nodig zijn naar de invloed van taal op de mate van stigmatisering die mensen met een verslaving zelf ervaren. Want, zo is te lezen op de website van IVO: ‘Hoe minder stigma zij ervaren, hoe minder belemmeringen zij zullen ervaren voor herstel’.

„Het jammere aan ons onderzoek is dat wij dachten dat we konden aantonen dat taal effect heeft op stigmatiserende houdingen van zorgprofessionals,” zegt Thomas Martinelli, die deel uitmaakte van het IVO-onderzoeksteam. „We pasten een Amerikaans onderzoek toe op de Nederlandse situatie, maar we konden helaas niet aantonen dat één woord verschil maakt. Dat kan komen door het feit dat mensen in de Verenigde Staten andere woorden gebruiken,

zoals 'abuser'. Als je dat vertaalt naar het Nederlands, krijg je een woord dat we hier eigenlijk niet echt gebruiken." Martinelli vindt het ethisch gezien geen goed idee om iemand met alcoholisme een 'alcoholist' te noemen. Dat geldt ook voor het woord 'verslaafden'. Waarom eigenlijk? „Het lijkt dan alsof mensen met een verslaving niet meer zijn dan hun probleem. Iemand met alcoholisme kan bijvoorbeeld ook gewoon een vader of een vriend zijn." Hij vindt dat er nog onderzoek nodig is naar de effecten van deze woorden op het 'grote publiek', mensen die bijvoorbeeld nog geen ervaring hebben met verslaving. Helaas is daar op dit moment geen budget voor.

Dat het nog niet zeker is of deze woorden daadwerkelijk een negatieve connotatie hebben, betekent niet dat er geen rekening gehouden hoeft te worden met woordkeuzes. Naast Martinelli geven ook ervaringsdeskundigen en experts op het gebied van verslavingszorg aan er moeite mee te hebben. Hieronder ziet u een overzicht van alle reacties. Zij noemen woorden op die hen tegen de borst stoten, met soms hun reden erbij. Ik ben me ervan bewust dat dit geen wetenschappelijk onderzoek is, maar het geeft wel een indicatie van welke woorden over het algemeen vervelend worden gevonden.

Martin de Boer, teammanager Verslavingszorg Noord Nederland (VNN)	'Ik vind de/een verslaafde een vervelend woord.'
<i>Ervaringsdeskundige, 3,5 jaar in herstel van een alcoholverslaving. Naam bij Emily bekend.</i>	'Het woord 'doorgesnoven' vind ik moeilijk, en met het woord junk heb ik veel moeite. Ik heb een Engelse achtergrond en weet dat het woord 'afval' 'junk' is, dus ik associeer het woord met afval. Alcoholist vind ik een minder vervelend woord omdat ik het woord gewend ben. Ik stel mezelf drie keer in de week voor als alcoholist. Maar de woorden clean en afkicken vind ik wel negatief. Ik weet niet waaraan dat ligt.'
Ervaringsdeskundige. Naam bij Emily bekend.	'Alcoholist vind ik een rotwoord.'
<i>Hendrik Hartevelt, ervaringsdeskundige, bestuurslid Stichting Het Zwarte Gat, voorzitter cliëntenraad Novadic-Kentron en teamlid MIND Verslaving</i>	'Het woord alcoholist heeft zeker een negatieve lading, vind ik. Mensen maken er vaak meteen plaatjes bij in hun hoofd: flessen drank, een onverzorgd uiterlijk, een onverzorgd huis. Mensen lijken te denken: weg ermee! Voor het woord 'verslaafde' geldt hetzelfde, ook dat woord heeft een negatieve lading. Junk is het meest negatieve woord. Als je dat 'bent', dan heb je het echt helemaal verpest.'
Pieter le Noble, ervaringsdeskundige, geeft voorlichting over verslaving aan o.a. middelbare scholen	'Als ik vraag waar jongeren aan denken bij het woord 'junk', dan zeggen ze vaak woorden zoals 'dakloos', 'vies', 'stinkend', 'smerig'. Junk is één van de meest nare woorden over verslaving. Ik geloof dat de meerderheid van de mensen met een verslaving niet de junk is die dan wordt beschreven. Ik ken zelf in elk geval mensen die in herstel zijn van een verslaving, en die er niet zo uitzien. Alcoholist vind ik prettiger klinken, want ik noem mezelf zo en daar ben ik trots op. Niet trots op de dingen die ik gedaan heb, maar wel trots dat ik als alcoholist in herstel ben gegaan.'

<i>Elles Janbroers, ervaringsdeskundige</i>	'Toen ik in een verslavingskliniek zat, zei iedereen: 'Ik ben (naam) en ik ben verslaafd'. Op een gegeven moment dacht ik daarover na, en kwam ik tot de conclusie dat verslaving een ziekte is, en dat je een ziekte hebt. Je bent niet je ziekte. Als je kanker hebt, zeg je toch ook niet: ik ben kanker? Dus vanaf dat moment zei ik: ik ben Elles en ik heb een verslaving. Of: Ik ben Elles, en ik heb de ziekte van alcoholisme. Dat klonk beter. 'Verslaafde' vind ik zo'n negatief woord. Maar ik begrijp dat media er zo over berichten, want hoe noem je het anders?'
Expertteam Jellinek	'Soms worden we gebeld door iemand die zegt het niet fijn te vinden om 'junk' te worden genoemd. Dit woord, en de woorden 'verslaafde' en 'alcoholist' hebben een negatieve lading. Daar twifelen we niet over. Daarom gebruiken we deze woorden zelf ook niet.'
<i>Hazel Kloos, ervaringsdeskundige</i>	'Junkie. Vreselijk woord!'
Eline Hoogland, ervaringsdeskundige	'Zwak, dom, egoïstisch.'
<i>Renate Michel, ervaringsdeskundige</i>	'Junk, niksnut, slappeling.'
Isa Jansen, ervaringsdeskundige	'Junkie.'
<i>Nicole Mellor, ervaringsdeskundige</i>	'Eens een junk, altijd een junk. Je ziet eruit als een junkie. Het komt nooit goed met jou.'
Thomas Martinelli, IVO, deed onderzoek naar het effect van taalgebruik op houding zorgprofessionals	'Ik stoer mezelf eraan dat sommige media het woord 'verslaafden' gebruiken. Alsof mensen met een verslaving niet meer zijn dan hun probleem. Iemand met alcoholisme is niet alleen 'alcoholist', maar bijvoorbeeld ook vader.'
<i>Sacha van Amerongen, ervaringsdeskundige</i>	'Je hebt geen ruggengraat. Uitschot.'
Emma ten Hennepe, ervaringsdeskundige	'Verslaafden zijn altijd zwervers, junkies, slechte ouders of kansloos. Vooral het woord 'junkie' vind ik minachtend klinken. De kranten houden het naar mijn idee netjes en beschaafd, terwijl het volk zelf andere benamingen aan mensen met een verslaving geven. Het kan overigens ook zo zijn dat ik er in kranten overheen heb gelezen, omdat het zo 'normaal' is geworden om het te lezen. De meeste mensen hebben geen ervaring met verslaving en hebben er een vooroordeel over.'
<i>Daan Deenik, Expertraad Verslavingszorg Nederland en manager SolutionS</i>	'Het zijn naar mijn mening niet alleen de geschreven woorden zoals 'junk', maar ook wat er impliciet gesteld wordt: mensen met een verslaving doen het toch zelf, je hebt altijd een keuze; eens verslaafd altijd verslaafd'.

Dat het zo makkelijk nog niet is om aan te tonen dat een woord een negatieve lading heeft, weten taalwetenschappers maar al te goed. „Ik kan me wel vinden in de negatieve lading die er in onze cultuur heerst ten opzichte van deze categorie mensen, die bewust of onbewust, door zelf of door anderen, buiten de samenleving worden gezet,” zegt taalwetenschapper Dr. Ingrid van Alphen, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam (UVA). „Pas op, da's een junk, alcoholist of verslaafde, is een zin die zonder context geuit en begrepen kan worden. Pas op, dat is een werknemer, schooljongen of tuinierster kan alleen met een nauw omschreven context juist geïnterpreteerd worden.” Ze maakt duidelijk dat het lastig is om erachter te komen of een woord daadwerkelijk een negatieve lading heeft of niet. „Het probleem van connotaties is dat ze zo moeilijk bewijsbaar zijn. Iedereen kan een woord anders opvatten. Als voorbeeld gebruik ik wel eens de zin: Hij is een echte VVD'er. Dat kan een compliment zijn in de ene kring en een belediging in de andere kring.” Collega-taalwetenschapper Kees Hengeveld voegt daar het volgende aan toe: „Dit is een klassiek probleem. Ik denk zelf niet dat woorden zelf een negatieve lading hebben, maar dat de objecten of personen waar ze naar verwijzen een negatieve lading hebben. Het is vaak geprobeerd om het beeld van een bepaalde groep te veranderen door een nieuwe term te bedenken. Zo is bedacht dat een 'werkster' beter een 'hulp in de huishouding' kan heten. Maar zodra mensen begrijpen dat je daar dezelfde persoon mee bedoelt, is de connotatie dezelfde.”

Kees Dijkman is werkzaam bij de organisatie Samen Sterk zonder Stigma, die zich hard maakt tegen het stigma op onder andere verslaving. Hij herkent zich erin dat de woorden 'junk', 'alcoholist' en 'verslaafde' stigmatiserend kunnen werken. Wel wijst hij erop dat mensen met een verslaving deze woorden zelf ook kunnen gebruiken. Hoewel Dijkman vooral thuis is in psychische aandoeningen, weet hij ook veel over verslaving. „Verslaafden kunnen dat woord zelf ook gebruiken, als een soort geuzennaam. Denk bijvoorbeeld aan Herman Brood, die over zichzelf zong als een *'heart and soul, rock and roll junkie'*.” Zelf is hij ooit opgenomen geweest voor een psychische aandoening. „Onder vrienden die ik ken van opnames, heb ik het zelf ook altijd over het 'gesticht'. Al zou ik bij die benaming in een artikel in een krant wel even mijn wenkbrauwen fronsen.” Daarnaast wijst hij erop dat een schrijver best het woord 'junk' kan gebruiken, als hij/zij dat woord gebruikt in een positieve context. Zoals in een „liefdevol” en „genuanceerd” human interestverhaal. „Dat hoeft dan niet per se stigmatiserend over te komen.”

Zijn er eigenlijk wel eens klachten binnengekomen over taalgebruik bij de Raad voor de Journalistiek? Volgens de website, waarop conclusies van rechtszaken staan, niet. De klachten waarin het woord 'verslaving', 'junk', 'alcoholist' of 'verslaafde' voorkwam hadden niets te maken met deze woordkeuzes. De zaken gingen voornamelijk om het vermelden van privacygevoelige informatie die niet vermeld had mogen worden. Een voorbeeld hiervan is een zaak uit 1980, waarbij De Limburger schreef over mensen uit de 'drugscene'. Het bijschrift luidde: 'De politie houdt enkele bekenden uit de drugscene aan die, onder protest, uit de omgeving van de voetgangerstunnel verdwijnen'. Op de foto was de klager afgebeeld, terwijl die vond dat er gesuggereerd werd dat hij een dealer was (Raad voor de Journalistiek, 1980).

Het is duidelijk: het is lastig om te bewijzen dat een woord überhaupt een negatieve lading heeft. Wel zijn er dus die erop zouden kunnen wijzen dat de uitgekozen woorden een negatieve connotatie hebben. Het behoeft daarom nader wetenschappelijk onderzoek. Dat betekent niet dat er geen rekening mee gehouden zou kunnen worden, want mensen ergeren zich aan dit woordgebruik.

1.2. Mogelijke gevolgen

Zoals aan het begin van dit hoofdstuk beschreven wordt, is het door Amerikaanse bronnen te raadplegen duidelijk geworden dat mensen met een verslaving te maken kunnen krijgen met negatieve gevolgen als ze omschreven worden als '*substance abuser*' in plaats van '*person with a substance use disorder*'. Zelfs hooggeschoolde professionals in de

verslavingszorg waren dan vaker in staat om deze personen de schuld te geven van hun verslaving. Ook geloofden zij vaker dat deze mensen straf verdienden in de vorm van een gevangenisstraf, in plaats van therapie. Ook kan een negatieve houding van professionals in de verslavingszorg de kwaliteit van de zorg beïnvloeden, en ook de resultaten van de behandeling. Wel moet in acht genomen worden dat deze conclusies gelden voor de Verenigde Staten. In Nederland moet nog verder onderzoek worden gedaan over zowel de connotatie van bovenstaande woorden, als over het effect ervan.

Er is wel al een veelbelovend recent onderzoek dat laat zien dat journalistieke berichtgeving invloed kan hebben op de mate van stigmatisering (Lectoraat Constructieve Journalistiek & Samen Sterk zonder Stigma, 2019). Wel ging het daarbij om het stigma op psychische aandoeningen zoals een depressie, en werd er gelet op méér dan alleen woordkeuzes. Het doel ervan was om te kijken in hoeverre constructief georiënteerde berichtgeving een bijdrage kan leveren aan een minder stigmatiserende beeldvorming rond mensen met een psychische aandoening. Respondenten vulden een online vragenlijst in en lazen hiervoor één van de acht versies van een nieuwsbericht. Na het lezen van dit bericht werd de respondenten onder andere gevraagd naar de emoties die ze hadden ervaren tijdens het lezen. Wat bleek: een tekst met constructieve (oftewel opbouwende) elementen erin, zorgde voor minder negatieve gevoelens over psychische aandoeningen, dan een tekst zonder deze elementen erin. Zo'n element betekent bijvoorbeeld dat er gekozen is voor andere woorden in een kop, maar het kan ook betekenen dat er gekozen is voor een andere foto bij een bericht. Daarnaast kan het opvoeren van andere deskundigen/bronnen een constructief element zijn.

Opbouwende berichtgeving kan, bewees het onderzoeksrapport, op lange termijn bijdragen aan een positievere beeldvorming rondom mensen met een psychische aandoening. Een voorbeeld: in een 'normale' tekst in het onderzoek stonden woorden zoals 'herrie' en 'hondenpoep'. In de constructieve tekst was sprake van 'rommel' en 'in de steek gelaten voelen'. Daarnaast worden er in deze teksten verschillende deskundigen opgevoerd als bron. Eén die onder andere constateert dat mensen met psychische problemen 'niet meer opgehokt in een instelling zitten' en een die constateert dat het 'de bedoeling is dat ook mensen met ernstige psychische problemen thuis blijven wonen en daar begeleiding krijgen'.

1.3. Taak voor de journalist

Het gaat in bovenstaand onderzoek zeker om meer dan alleen woordkeuzes. Het kan wel een aanleiding zijn om een soortgelijk onderzoek toe te passen, maar dan gefocust op mensen met een verslaving. Bij soortgelijke uitkomsten ligt er zeker een taak voor de journalist om zijn of haar woordgebruik aan te passen. Maar voor nu is het in elk geval de moeite waard. Dat is dan in het belang van mensen met een verslaving en mensen die in herstel zijn van een verslaving. Als journalist is het altijd goed om (meer) rekening te houden met je lezerspubliek, wordt geleerd op journalistieke opleidingen. Dat hoort bij de competentie 'publieksgerichtheid'. Hierover leg ik later, in mijn visie, meer uit.

Hoofdstuk 2. Welke woorden gebruiken dagbladen om mensen met een verslaving te beschrijven?

2.1. Onderzoeksmethodiek

Om te laten zien of Nederlandse kranten op dit moment de woorden 'alcoholist', 'verslaafde' en 'junk' gebruiken, analyseer ik de twintig meest recente krantenberichten per dagblad in een tijdsbestek van één jaar. Dat tijdsbestek loopt van 1 september 2018 tot 1 september 2019. Ik kijk naar het woordgebruik en naar de context van het nieuwsbericht zelf. Dit laatste omdat er, zoals eerder geschreven, ook in een positieve context gesproken kan worden over een 'junk'. Er is gebruik gemaakt van databank Nexis Uni. De tekstsoorten die ik onderzoek zijn nieuwsberichten, reportages, achtergrondverhalen en interviews. Daar kies ik voor omdat het dan feitelijke berichtgeving betreft. Schrijvers zouden columns bijvoorbeeld kunnen gebruiken om dit woordgebruik aan te kaarten, daarom is het niet objectief. Ik kijk alleen naar artikelen waarin wordt gesproken over personen met een alcohol- en/of drugsverslaving. Dat komt omdat de woorden 'junk', 'alcoholist' en 'verslaafde' vaker lijken te slaan op mensen met zo'n verslaving, dan op mensen met een rookverslaving, gameverslaving of medicijnverslaving. Deze laatste drie verslavingen komen nu regelmatig in het nieuws, vandaar dat ik liever koos voor verslavingen waarover al meer duidelijkheid is. Een gameverslaving is namelijk (nog) niet opgenomen in het DSM-5 handboek (De Volkskrant, 2018). En sinds kort is het pas bekend dat mensen verslaafd kunnen raken aan medicijnen (NRC, 2019).

Ik koos ervoor om drie regionale en drie landelijke kranten te bekijken om een compleet beeld te krijgen van welke woorden kranten door het hele land gebruiken om mensen met een verslaving aan te duiden. Van de regionale dagbladen gaat het om Dagblad De Limburger, Dagblad van het Noorden en De Gelderlander. De eerste twee kranten zijn niet van DPG Media, de laatste wel. Bij de landelijke kranten gaat het om De Volkskrant, het AD en De Telegraaf. De eerste twee zijn van DPG Media, de laatste niet. Daar is bewust voor gekozen: kranten van DPG Media plaatsen soms dezelfde nieuwsverhalen in verschillende kranten. Het kan interessant zijn om te kijken of de ene krant van DPG Media een verhaal met dezelfde nieuwsfeiten anders verwoordt dan een andere krant van dat bedrijf. Bij elke krant keek ik naar de twintig meest recente krantenberichten waarin de uitgekomen woorden voorkwamen. Dagblad De Limburger was een uitzondering: daar vond ik zestien relevante artikelen met daarin de woorden 'alcoholist', 'junk' en 'verslaafde'. Dat kan komen doordat er weinig over verslaving is geschreven in die periode door De Limburger, maar het kan ook zo zijn dat redacteurs deze woorden minder gebruiken.

In de conclusie ga ik niet in op het 'waarom', mochten deze verschillen er zijn. Het is mijn doel om te laten zien dat kranten woorden gebruiken over verslaving die mensen met een verslaving zelf vervelend vinden. Hieronder vindt u de vijf meest opvallende artikelen, met daarbij een korte omschrijving waarin de context van het artikel naar voren komt. Alle twintig artikelen kunt u vinden in de bijlage van mijn onderzoek.

2.2 Dagblad De Limburger met toelichting

In het eerste krantenbericht van Dagblad De Limburger, '[Gert \(68\) leeft nu uit een plastic box en een kluisje](#)' van 23 augustus 2019, staat het woord 'alcoholist'. Het betreft een reportage over daklozenproblematiek, en Gert wordt geïnterviewd omdat hij in 2018 geregistreerd stond als dakloze. *Een partner om op terug te vallen had hij niet meer*, staat in de tekst te lezen. *Op zijn 36^e trouwde hij*. Daarna komt Gert zelf aan het woord: *Ik leerde mijn vrouw kennen in de kroeg (...) Maar ik ben van haar gescheiden omdat ze alcoholist werd. (...) Iedereen liet haar in de steek. Ik ging nog elke zondag langs. Ze was 45 toen ze overleed aan keelkanker*. Uit de passage kan men uit de context opmaken dat Gert veel van zijn vrouw hield. Hij noemt haar alcoholist, maar heeft daar waarschijnlijk geen negatieve bedoeling mee.

In het tweede krantenbericht valt de volgende kop op: 'Verslaafde verdacht van afpersing en diefstal'. Het is een nieuwsbericht dat op 21 augustus 2019 in de krant stond. In de tekst zelf wordt verder niet meer gesproken van 'verslaafde'. De schrijver van de tekst doelt in elk geval op Raymond M. (36) die werd verdacht van diefstal en afpersing van een buitenlandse student. Volgens de rechtbank was hij verslaafd aan GHB. In mijn onderzoek focus ik op het woord 'verslaafde' als zelfstandig naamwoord en niet als bijvoeglijk naamwoord omdat 'verslaafde' een anoniem woord is, je weet dan nog niet over wie het gaat.

Het vijfde krantenartikel heet 'Afgekicke Tuur strikt Mark Rutte'. Het betreft een reportage over mensen die in herstel zijn van een verslaving en het stond in de krant op 11 juli 2019. In het begin van het bericht staat: *reportage ex-verslaafden*. Het woord 'ex-verslaafden' kan mogelijk stigmatiserend overkomen. Daarna wordt 'verslaafde' nog drie keer gebruikt in de tekst. *Na zijn verblijf bij de eerste vestiging van Zero & Sano in Rotterdam mag hij samen met de oprichter en ex-verslaafde Micha Vermaat de tweede vestiging in Amersfoort leiden. Tuur Thissen, directeur-bestuurder, staat nu op het visitekaartje van de ex-verslaafde. (...) De zorg wordt betaald door gemeentelijke Wmo-gelden, maar van welke gemeente; waar de verslaafde verblijft of waar hij staat ingeschreven? Micha Vermaat: Naast de onwetendheid van gemeenten komt nog de lange duur van de indicatievragen, de smet van de pgb en het stigma rond verslaving.*

Het elfde artikel heet 'Afkicken is als liefdesverdriet', verschenen op 8 februari 2019. In dit artikel wordt meerdere keren het woord 'alcoholist' gebruikt, maar het opvallende eraan is dat de geïnterviewde zichzelf zo noemt. Het kan zo zijn dat ze zich er niet van bewust is dat dit woord mogelijk stigmatiserend kan werken. Zo staat er bijvoorbeeld: *Ik ben een alcoholist, dat zal ik vermoedelijk altijd blijven, en ik ben niet de enige.*

Artikel twaalf heet 'Twaalf jaar voor doodslag in flat' en verscheen op 5 december 2018. Het woord 'verslaafde' komt voor in de tekst. Zo staat er: *Extra tragisch aan Kokers (de overledene) dood is dat de verslaafde en dealer vier dagen later kon gaan afkicken. Er was eindelijk een plaats vrij in een afkickkliniek.*

2.3. Dagblad van het Noorden met toelichting

In het meest recente artikel (28 augustus 2019) van Dagblad van het Noorden, 'Verslaafde dief naar cel en kliniek', staat het woord 'drugsverslaafde'. In de tekst: *Voor inbraken in twee vakantiehuisjes en vijf fietsendiefstallen is een ex-inwoner van Een veroordeeld tot 1 jaar cel, waarvan 275 dagen voorwaardelijk. De drugsverslaafde moet ook 1 jaar naar een kliniek. (...) Hij brak begin dit jaar drie keer in in twee andere vakantiehuisjes. Hij werd werkloos en zocht geld voor drugs.*

Artikel drie is gepubliceerd op 13 augustus 2019 en heet 'Dealende verslaafde vrouw ontloopt voorlopig straf'. In de tekst wordt het woord 'GHB-verslaafde' genoemd. De context: *Maar al vrij snel na aanvang van de zitting van de politierechter vertoont de vrouw (22) uit Klazienaveen typische verschijnselen van een GHB-verslaafde. (...) Zij moet voor de rechter verschijnen, omdat in februari bij een inval in haar woning aan de Voeghoutenstraat drugs zijn gevonden. (...) 'Ik ben GHB-verslaafd. Dit weet de politie ook', zegt zij tegen de politierechter. De rechter wijst haar erop dat het meer is dan een gebruikershoeveelheid. (...) De rechter zegt tegen haar: 'GHB is troep. U moet daar zo snel mogelijk van af. (...) De 22-jarige antwoordt dat zij van de GHB af wil. (...) Zij verklaart ondertussen vrijwillig onder behandeling te zijn bij verslavingszorg.*

Het valt mij op dat de schrijver ook vermeldt dat de vrouw zegt hulp te willen en te krijgen voor haar verslaving. Het zou daarom kunnen dat lezers de tekst niet per se negatief opvatten. Het is dan de vraag welk effect het woord 'GHB-verslaafde' heeft op lezers.

Het zesde artikel, van 5 juli 2019, heet 'Alleen maar hopen dat het jou niet gebeurt'. De tekst gaat over overvallen op horecazaken. *'Ik heb nu vier camera's', vertelt eigenaar Morteza. 'Maar ik ga het binnenkort uitbreiden naar acht.' Hij heeft ook wel eens inbrekers binnen*

gehad. 'Junks.' *Maakt de kans om onpure types te treffen in zijn restaurant hem bang?* Staat in de tekst. Je zou kunnen stellen dat er getracht wordt een link te leggen tussen een 'junk' en 'ongure types'. In dat geval zou dat neerkomen op wat Pieter le Noble vertelde in hoofdstuk één.

Artikel twaalf heet 'Weg van de drank' en kwam in de krant op 21 februari 2019. De tekst gaat over Lois Bisschop, die verslaafd is aan alcohol. Meerdere keren noemt ze zichzelf 'alcoholist'. Het kan zo zijn dat ze zichzelf er niet van bewust is dat dat woord een negatieve lading kan hebben. Zij ergert zich er in elk geval niet aan.

Het dertiende artikel heet 'De tegentreffer hangt altijd in de lucht', gepubliceerd op 5 januari 2019. Het betreft een interview over iemand die werkzaam is in een forensisch psychiatrisch centrum. In de tekst wordt gesproken over een alcoholist: *De Boer glimlacht. 'Natuurlijk heeft het iets lachwekkends. Maar er waren wel mensen bedreigd met een pistool. Op basis van de gesprekken die ik met de overvaller, zijn psycholoog en maatschappelijk werker voerde, bleek hij een zielig hoopje mens te zijn. Thuisproblemen, financiële malheur, alcoholist. Alles wat je maar kunt verzinnen*'. De 'alcoholist' in dit verhaal wordt in negatieve context geplaatst omdat hij/zij een 'zielig hoopje mens' wordt genoemd.

2.3. Dagblad De Gelderlander met toelichting

Artikel tien heet 'Ik word op straat uitgemaakt voor terrorist' en verscheen op 22 maart 2019. In de tekst staat het woord 'junk': *'Ik heb geantwoord dat ik hem ken zoals veel mensen in Utrecht hem kennen. Als een psychopaat en een junk. Maar verder niet persoonlijk of zo. Ik zou het niet eens willen. Die vent is altijd agressief.'* Psychopaat en junk zijn woorden die negatief over kunnen komen, zeker als daar het woord 'agressief' nog aan toegevoegd wordt.

Artikel twaalf, van 11 maart 2019, heet 'Wat is er aan de hand op zorgboerderij Vergeet-me-nietjes'. Daarin wordt gesproken over een 'alcoholist'. De context: *De man is begin februari door de rechtbank in Arnhem veroordeeld tot een celstraf van dertig maanden. (...) De man had een autismestoornis en was alcoholist geweest. Onder invloed van twaalf halve liters bier was hij op die zaterdagavond in mei opnieuw door het lint gegaan.* Net als de voorbeelden hiervoor had het woord vervangen kunnen worden. Er is niet per se sprake van een positieve context.

Artikel vijftien, 'Buuf in regenboogtrui', van 1 februari 2019, gaat over Lucinda Brand, een favoriet bij het WK Veldrijden. Er wordt gesproken over 'junks': *Brand is opgegroeid in de Dordse wijk Oud-Krispijn en weet al sinds ze jong is at niet iedereen voor een mooi leven wordt geboren. (...) De junks en zwervers die bij haar door de straat trekken, kent ze van gezicht.* Deze tekst gaat niet specifiek over verslaving.

Artikel zestien, 'Boze verslaafde 'heeft geen tijd' voor werkstraf', werd gepubliceerd op 29 januari 2019. Hierbij valt de titel op. De rest van de tekst gaat verder niet meer in op zijn verslaving.

Artikel negentien heet 'In de greppel liggen verdient ze niet', en is gepubliceerd op 8 januari 2019. De tekst gaat over Sabrina Oosterbeek, die verdween. Het artikel gaat bijna geheel over haar verslaving. Een paar zinnen vallen op: *Zoals dat gaat in levens van drugsverslaafden, waren voor de 30-jarige Sabrina Oosterbeek dag en nacht omgedraaid. (...) 'Ze had haar telefoon, bankpas en identiteitskaart achtergelaten. Een verslaafde laat echt haar bankpasje niet achter de dag voordat de zorgtoeslag wordt gestort. (...) 'Ik heb Sabrina wel naar hem gebracht als ze drugs moest halen. Dat vond ik afschuwelijk, maar godzijdank heb ik haar nooit in de steek gelaten.* Je zou kunnen stellen dat deze moeder niet kwaad wilde spreken over haar kind.

2.4 Het AD en toelichting

Het artikel 'Campagne moet jongeren tijdens feestweek van de drank afhouden' van 24 augustus 2019 gaat over iemand die een alcoholverslaving had. In de tekst zijn de woorden 'verslaafde' en 'alcoholverslaafde' te vinden. Zo staat er: *Met lokale bewoners, Westlandse topsporters en artiesten probeert de gemeente Westland deze zomer jongeren alert te maken op drankmisbruik. Nick de Jong is, als vroegere verslaafde, een van de hoofdrolspelers. (...) De Jong, bewoner van De Lier, was vroeger zelf alcoholverslaafde.* Het betreft een (mogelijk) positieve context omdat men probeert een alcoholverslaving te voorkomen.

Het artikel 'Nederlandse Singh (73) die 35 jaar vastzit in de VS mag niet naar Nederland', van 22 augustus 2019, bevat het woord 'verslaafde'. De context: *Daarnaast rust de strafzaak op de verklaring van een verslaafde die geld kreeg van de openbaar aanklager voor zijn bekentenis.* Het woord 'verslaafde' had vervangen kunnen worden.

Het artikel 'Gordon mag verslavingskliniek verlaten: 'Moeilijkste reis komt nu' is gepubliceerd op 16 augustus 2019. In de tekst staat: *'Ik ben geen ex-verslaafde want die bestaan helaas niet, ik ben voor de rest van mijn leven in herstel en ik weet gewoon dat dit leven mooier beter en leuker gaat worden dan om jezelf te verdoven voor de werkelijkheid en de eenzaamheid.'* Met het gebruik van de zin zoals 'de rest van mijn leven in herstel', blijkt dat Gordon kennis heeft van de wereld van verslavingsklinieken. Mogelijk weet hij niet dat het woord 'verslaafde' een stigmatiserende werking kan hebben voor sommige mensen. Het kan ook zo zijn dat de schrijver zijn quote heeft aangepast.

Op 15 augustus 2019 werd het artikel 'Verslaafde verdachte van overval op bloemenzaak Zwolle in oktober voor de rechter' geplaatst. De titel valt daarbij op. In de tekst wordt het woord niet meer genoemd, maar wel staat er de volgende zin: *Dan wordt ook bekeken of nader gedragsdeskundig onderzoek naar de man die kampt met verslavingen moet worden verricht.* Die zin klinkt in elk geval beter dan 'verslaafde'. Dan is er nog het artikel 'Drugsoverlast nog niet verdwenen uit Park Lepelenburg', dat in de krant stond op 13 augustus 2019. Daarin worden meerdere woorden genoemd die stigmatiserend kunnen overkomen. Zo staat er: *De overlast van junks en drugsdealers in Park Lepelenburg is nog niet verdwenen. (...) omdat ze naar eigen zeggen 'wel vaker in het park komt en geen gedoe met verslaafden wil hebben'. 'Het is niet leuk als kinderen verslaafden zo openlijk zien gebruiken. (...) Een andere verslaafde in het park zegt dat Park Lepelenburg net Big Brother is.*

2.5. De Volkskrant met toelichting

Het artikel 'Mislukt' verscheen op 17 augustus 2019. Het is een verhaal waarbij een medisch expert geïnterviewd werd over een patiënt die hem bijbleef. In het artikel staat de volgende zin: *Zo kwam hij op een dag terecht op de afdeling van ons verpleeghuis waar de hopeloze gevallen uit de stad aanspoelden. Heroïneprostituees, ongeneeslijke alcoholisten, thuisloze junks die het harde straatleven niet meer aan konden, ze kregen bij ons een plekje.* Eigenlijk worden de 'alcoholisten' en 'junks' dus hopeloze gevallen genoemd. Nu is het de vraag wat daarmee bedoeld wordt. Het zou in elk negatief over kunnen komen. In het artikel 'Gaan de wallen straks op slot?' van 4 juli 2019 wordt gesproken over 'junks'. De context daarbij: *Halsema is niet de eerste Amsterdamse bestuurder die het Wallendossier oppakt. (...) Er werd niet meer gesproken over 'dames van lichte zeden' maar over criminaliteit, junks en mensenhandelaren.*

'Poep op de stoep' is een verhaal over een speelfilm, waarbij een regisseur wordt geïnterviewd. In het artikel, van 11 april 2019, wordt het woord 'junkies' gebruikt. Dat kan verkeerd vallen bij mensen met een verslaving/die in herstel zijn van een verslaving. De context: *Vervolgens cirkelt de camera door een vunzig en communeachtig hoofdstedelijk kraakhol. Kinderen hollen vrijelijk rond tussen de junkies. In het wasvertrek urineert een punker in een toiletpot, naast hem schrobt een naakte kraker z'n broek in het ligbad.* Je krijgt er meteen een beeld bij, maar om rekening te houden met de mensen met een verslaving, had het woord 'junkies' beter vervangen kunnen worden.

Het volgende artikel dat ik analyseer heet 'Op YouTube kijken anderhalf miljoen mensen, maar op televisie moeten ze me niet meer' van 16 maart 2019. In de tekst staat: *'N stuk of*

*vier. Maar wel elke dag. Volgens de statistieken ben je dan alcoholist. Ik heb alleen maar alcoholisten in mijn omgeving. Wist je dat er mensen zijn die niet van alcohol houden? De woorden zouden vervangen kunnen worden door andere woorden. In 'De verslaafde die in een etmaal tot God kwam' van 9 februari 2019 worden meerdere woorden gevonden die stigmatiserend kunnen overkomen. Zo staat er in de titel 'verslaafde'. Aan het begin van het verhaal staat: *'Jarenlang was hij een junk, totdat hij het geloof vond. (...) Van heroïneverslaafde was hij zendeling en hulpverlener geworden.* De schrijver wil waarschijnlijk laten zien dat een mens van iets 'slechts', naar iets 'goeds' is gegaan.*

2.6. De Telegraaf met toelichting

'Van heroïnejunks naar yogasnuivers' van De Telegraaf van 31 augustus 2019 is een voorbeeld van een mogelijk stigmatiserende kop. Het woord 'heroïnejunks' kan een negatieve lading hebben. In de tekst wordt verder het woord 'junk' nog een keer gebruikt; en ook de woorden 'verslaafden'. Een paar passages: *Eind jaren 80 gaan vooral de Nederlandse grote steden gebukt onder heroïneverslaafden die zich prostitueren op tippelzones zoals de Haagse Waldorpstraat, of verslaafden die roven en stelen. Het uitbannen van heroïneverslaafden ziet Jespers nog steeds als een van de grote successen van de strijd tegen drugs. (...) 'Het is vooral de voorlichting geweest die het beeld heeft neergezet van heroïne als 'loserdrug'. Vooruitstrevende programma's als methadonverstrekking en vrij verkrijgbare heroïne hebben verder geholpen. (...) Van stelende heroïnejunks tot de opkomst van de zogeheten 'yogasnuivers'- mensen die doordeweeks supergezond leven en hard werken maar in het weekend losgaan met drugs op festivals.* De tekst gaat over drugsbestrijding.

'Reis eindigt tussen junks' van 15 augustus 2019 zou je ook een stigmatiserende kop kunnen noemen, omdat het woord 'junks' wordt genoemd, wat voor mensen met een verslaving (en wellicht ook het 'grotere publiek') negatief over kan komen. De tekst gaat over mensen wiens vlucht was vertraagd, waardoor ze moesten overnachten in een psychiatrische kliniek. Een passage: *Als overnachtingslocatie werd namelijk Rehalife aangeboden: volgens de website een 'zorginstelling die zich bezighoudt met de behandeling en revalidatie van psychiatrische stoornissen en lichamelijke stoornissen, met name verslavingen.'* *'Een soort afkickkliniek', vat Falk de folder samen. 'En ook eentje die gewoon nog in gebruik was: er zaten allerlei junks en rare figuren.*

'Feministes zijn te veel bezig met zichzelf' van 11 juli 2019 heeft een passage waarin het woord 'alcoholist' voorkomt. De tekst gaat, zoals de titel al zegt, over feminisme en niet over alcoholisme of een andere verslaving. Er staat: *Worden haar uitspraken niet als provocerend ervaren? 'Nee, juist niet. Ik heb veel mannelijke fans in de Arabische wereld. (...) Mijn vader, een alcoholist en hoerenloper, liet ons in de steek.*

'Verslaving als een havik' van 24 april 2019 gaat over Patrick van der Jagt, een Rotterdamse ex-'junk'. Het opvallende aan deze tekst, is dat 'junk' tussen aanhalingstekens staat, terwijl dat woord in de verdere tekst niet meer genoemd wordt. In plaats daarvan wordt er gesproken van 'verslaafde(n)': *De Rotterdamse ex-verslaafde rechte in een half jaar tijd zijn rug en bouwt nu een nieuw leven op. (...) Slechts enkele oude vrienden blijft hij zien. 'Ook verslaafden, ja. Maar dan wel de mensen van wie ik weet dat zij mij niet hetzelfde gunnen.'* (...) *Omdat de verslaving altijd via een achterdeurtje in zijn hoofd probeert binnen te komen, is zelfs een biertje gevaarlijk. 'Andere verslaafden denken: 'Ik mag toch wel één biertje?'* Het is duidelijk dat de schrijver zich bewust is van de woordkeus 'junk', omdat hij dit tussen haakjes zet. Ook het artikel 'Aanvoerder junks de cel in' van 1 februari 2019 valt op, door de titel. In de rest van het artikel wordt dit woord niet meer gebruikt. Wel staat er boven het artikel: *Dealer gebruikte verslaafden.*

Hoofdstuk 3. Zijn krantenredacties zich bewust van hun woordkeuzes over verslaving?

Om erachter te komen of krantenredacties zich bewust zijn van hun woordkeuzes om mensen met een verslaving te omschrijven, ben ik met hen in gesprek gegaan. Soms sprak ik met de schrijver van een bepaald artikel.

3.1. Dagblad van het Noorden

Met bijvoorbeeld Ina Reitzema, redacteur van het Dagblad van het Noorden. Zij schreef het artikel: 'Je fiets terug met een track-and-trace code' van 1 augustus 2019. Daarin wordt het woord 'junk' gebruikt, in een quote. Zo staat er: *Een van de speerpunten van deze jonge stichting van fietsfabrikanten, verzekeraars en belangenorganisaties uit de fietswereld is het terugdringen van fietsdiefstal. „We willen met de overheid en politie in gesprek over deze vorm van banditisme. Vroeger was het een junk die een fiets stal en verkocht voor een paar tientjes. Nu gaat het om criminele grootheden die veertig fietsen tegelijk scoren.”*

„Wij gebruiken inderdaad woorden zoals junk en verslaafde”, aldus Reitzema. „Zo worden mensen die verslaafd zijn nu eenmaal genoemd. Ik kan me wel voorstellen dat het voor hen lastig is daarmee geconfronteerd te worden. Maar ik zou niet weten welke benaming we anders moeten gebruiken. Persoonlijk vind ik 'verslaafde' wat aangenamer klinken dan 'junk'. En in dit geval ging het om een citaat”.

Redacteur Daniëlle Molenaar schreef het artikel 'Dealende verslaafde vrouw ontloopt voorlopig straf' van 13 augustus 2019. Ze gebruikt daarin het woord 'GHB-verslaafde, dat stigmatiserend kan overkomen. 'In de rechtbank, waar mijn artikelen over gaan, is een groot deel van de verdachten verslaafd', schrijft ze mij. 'Hun verslaving, bijvoorbeeld een alcoholverslaving, komt bij zaken over verkeersdelicten of inbraken bij drugs of drugshandel/bezit nadrukkelijk aan de orde. Ik zie niet in hoe ik andere termen dan verslaafde en drugsdealen kan gebruiken. Junk vind ik wel nodeloos kwetsend. Zou je aan de mensen die in herstel zijn van hun verslaving kunnen vragen hoe ik verdachten moet noemen die als gevolg van een zucht naar een genotmiddel strafbare feiten plegen?'

3.2. Het AD

Om te weten te komen wat de mening was van de krantenredactie van het AD, sprak ik met drie redacteurs van de door mij geselecteerde artikelen. Eerst met Nils de Kruijff van het AD Utrechts Nieuwsblad. Hij schreef het artikel 'Drugsoverlast nog niet verdwenen uit Park Lepelenburg' van 13 augustus 2019. Daarin omschrijft hij mensen met een verslaving als 'junks' en 'alcohol- en drugsverslaafden'. Er staat: *De overlast van junks en drugsdealers in Park Lepelenburg is nog niet verdwenen. Sinds eind vorig jaar is er extra toezicht in het park en kunnen overlastgevers gebiedsotzeggingen krijgen. (...) Een groep alcohol- en drugsverslaafden houdt zich al vele jaren op in Park Lepelenburg in de Utrechtse binnenstad.* „Het antwoord is simpel”, zegt De Kruijff. „Een journalist moet gewone mensentaal gebruiken. Geen jargon van hulpverleners die in de verslavingszorg werken. We maken de krant voor een groot lezerspubliek. Niet voor een specialistische doelgroep. Hoe zou je een verslaafde dan moeten noemen? Een afhankelijke? Kortom, dan verval je in taalgebruik dat vrijwel niemand gebruikt.”

Arjan Bosch, die het artikel 'Verslaafde verdachte van overval op bloemenzaak Zwolle in oktober voor de rechter' van 15 augustus 2019 schreef, deelt die mening. „Maar als je een verslaafde een 'afhankelijke' noemt, bagatelliseer je het probleem dan niet? Daarnaast vind ik het woord 'verslaafde' eigenlijk geen kwetsend woord. Maar 'junkie' bijvoorbeeld vind ik een stapje verder gaan. Ook al staan beide woorden wel gewoon in de Van Dale.” Ook wijst hij erop dat hij het soms relevant vindt om te benoemen dat iemand verslaafd is. Als het niet relevant is, zou hij het overwegen om weg te laten. „Bij mijn eigen artikel zou ik het woord 'verslaafde' niet per se hebben weggehaald. Zijn verslaving is in dit geval de reden waarom hij de winkel overvallen heeft: om zijn verslaving te bekostigen. Een ander voorbeeld: als iemand een kind doodrijdt en alcoholist is, dan vind ik het relevant om te noemen dat

diegene verslaafd is.” Wel denkt hij erover na of zijn titel anders had gekund. „Misschien had ik het kunnen aanpassen naar: Verdachte van overval bloemenzaak had geld nodig voor verslaving. Dat klinkt anders.”

Redacteur Max Steenberghe schreef het artikel 'Eindhovense dealers gingen van drugspand naar drugspand, rechtszaak verloopt rommelig' op 21 augustus 2019. Ook hij vindt het soms relevant om te benoemen dat iemand verslaafd is. In het artikel staat het volgende: *'Drugshol' is geen echt nette term, maar past volgens het OM perfect op twee adressen in Eindhoven. (...) Hoofdverdachte Mohamed el H. (60) maakte het de rechtbank niet makkelijk. De verslaafde wilde per se zelf het woord voeren, maar zijn Nederlands was niet te verstaan.* „Als het niet hoeft, dan doe ik het ook niet,” zegt Steenberghe. “Als rechtbankverslaggever schrijf ik echter juist over mensen bij wie de verslavingen zeer ter zake zijn”, zegt hij. „Het wordt ook vaak genoemd tijdens een zaak. En vaak juist ten faveure van hen. Ze plegen de misdaden onder invloed, hun verslavingen maken hem minder toerekeningsvatbaar. Vaak is (gedwongen) afkicken een deel van de straf. Menigeen beroept zich juist op de verslaving. Daarom maakt dat ook deel uit van mijn verslagen.” Hij noemt het artikel een extreem voorbeeld. „Het was een junkenpand, alle verdachten beriepen zich op hun verslavingen. En de hoofdverdachte is drie dagen na de rechtszaak dood gevonden. Ik heb veel contact met de verdachten en geloof me: ze hebben veel zorgen en maken zich over veel druk. Maar niet over het melden van verslaving in mijn stukken. Ik denk dat het zwaarder telt in andere dan in misdaadverhalen.”

3.3. De Telegraaf en De Volkskrant

„Wij zijn ons zeker bewust van de woorden die we gebruiken om verslavingsgevoelige mensen te omschrijven,” zegt een redacteur van De Telegraaf die anoniem wil blijven. „De woorden die je noemt vinden we gangbaar en passend. Er zit voor ons weinig negatieve connotatie aan. Het woord 'alcoholist' bijvoorbeeld zullen we altijd blijven gebruiken.”

De Volkskrant is zich ook bewust van hun woordkeuzes om mensen met een verslaving aan te duiden. In tegenstelling tot De Telegraaf letten zij bewust op hun taalgebruik.

„Interessante kwestie”, mailt Tonie Mudde, Chef Wetenschap, mij. „Dat speelt bijvoorbeeld ook bij autisme. Iemand 'autist' noemen in een artikel zal ik niet snel doen, want iemand is meer dan alleen een label van de GGZ. Dat wordt bij mij dus 'meneer (of mevrouw) met autisme, en ik denk dat dat voor meer redacteuren geldt. Nu is een krant wel een organisatie met meer dan honderd medewerkers, dus of 't altijd helemaal consequent gebeurt, durf ik niet te zeggen”. Mudde legt uit dat er nogal wat afwegingen aan te pas komen. „Vergelijkbare problematiek speelt bij bijvoorbeeld iemand die blind is, of doof. Mag je zo iemand 'blind' noemen? Of definieer je dan iemand te veel op basis van zijn medische probleem? Moet het zijn 'de geluidstechnicus, tevens vader van 3 kinderen en hardloper, die kampt met blindheid' zodat je meteen laat zien dat er meer te vertellen valt over zo iemand. Of wordt het op een gegeven moment wel erg geforceerd taalgebruik?”

Verder verwijst Mudde door naar een column die geschreven is door een redacteur van De Volkskrant (M. Vermeulen, De Volkskrant, 2012). Zij was toen ook 'De Ombudsman', die onder andere vragen, klachten en opmerkingen over journalistieke inhoud behandelt. De schrijfster is van mening dat versluisende woorden de pijn niet wegnemen. Ze noemt ze eufemismen. Als voorbeeld noemt ze de term 'zelfdoding'. Het volgende schrijft ze erover.

'Een lezer van wie de partner een einde maakte aan haar leven, ervaart de term zelfmoord als 'nodeloos kwetsend en feitelijk onjuist, want bij moord is sprake van een strafbaar feit. Jezelf van het leven benemen is dat niet.' Hij verzoekt de redactie zelfmoord te vervangen door zelfdoding. Even los van de vraag of de twee woorden hetzelfde betekenen, vraag ik mij af of de Volkskrant aan taalpolitiek moet doen. Zelfdoding klinkt minder hard dan zelfmoord, dat is waar. Maar welk woord je ook kiest, het blijft verwijzen naar iets heel akeligs. De lezer vraagt de krant eigenlijk een eufemisme te gebruiken; iets prettiger of mooier voor te stellen dan het

in werkelijkheid is. (...) Volgens Ton den Boon, hoofdredacteur van De Dikke van Dale, verliezen eufemismen al na korte tijd hun zeggingskracht en dan moet er een nóg zachtere term bedacht worden. (...) Alles draait om de intentie van de auteur en de gevoeligheid van de lezer. Als de krant achtergrondverhalen schrijft over zelfmoord is het naar dat sommige lezers zo'n term ervaren als 'een trap na'. Maar dat is beslist niet de intentie'.

Peter de Graaf, een andere redacteur van De Volkskrant, zegt het volgende: „Mijn indruk is dat we verslaafden of alcoholisten niet bewust stigmatiseren, maar gewoon benoemen. Hoe zou je dan drugs- of alcoholverslaafden moeten noemen?” Hij wijst op verslavingszorginstellingen waarbij mensen met een verslaving hun eigen verslaving ontkennen. „Daar is het een bekend fenomeen. 'Ik ben helemaal niet verslaafd aan cocaïne!' roepen ze dan.”

3.4. De Gelderlander

Joris Gerritsen is Chef Nieuws en plaatsvervangend hoofdredacteur van De Gelderlander. „Van het woord 'junk' kan ik me voorstellen dat dat een wat ruwe term is,” zegt hij. „Ik zou het jammer vinden als een verslaggever van ons dat woord zou gebruiken. Het woord 'verslaafde' gebruikt de zorg ook zelf, heb ik het idee. In het voorbeeld dat je me stuurde, 'Het was de laatste tijd al opvallend stil in de bosjes', wordt het woord 'junk' gebruikt als quote. Ik vind dat je het dan wel mag gebruiken. Het is de beleving van die persoon, je moet wel dicht bij hun woorden blijven. Als je het niet opschrijft, doe je die persoon tekort.” Een woord zoals 'verslaafde' in de kop gebruiken vindt hij een lastige worsteling. „Je hebt maar beperkt ruimte in een kop. Het blijft daarom een afweging. Het is goed dat je ons belt, ik heb me in elk geval nooit echt gerealiseerd dat dit van belang is. Wij willen graag een correcte krant zijn.”

3.5. Dagblad De Limburger

Redacteur Peter Heesen schreef het artikel 'Verslaafde verdacht van afpersing en diefstal' op 21 augustus 2019. Hij vertelt niet stil te hebben gestaan bij het feit dat het woord 'verslaafde' stigmatiserend of kwetsend over kan komen. „Ik heb het zelf nog nooit gehoord,” zegt hij. „Voor mij is het ook moeilijk om te begrijpen, want ze noemen zichzelf ook verslaafden. Ik vraag me ook af of ze het zelf kwetsend vinden, of dat het meer de zorgverleners zijn die dat vinden. Dat je de persoon en de ziekte van diegene los van elkaar zou koppelen door bijvoorbeeld 'persoon met een verslaving' te schrijven, dat zie ik niet zo. Misschien komt dat omdat ik dat gevoel zelf niet heb.” Heesen zegt het belangrijk te vinden dat de journalist duidelijk is. „Vroegen zeiden we bijvoorbeeld 'zwakzinnigen' over mensen met een beperking. Op een gegeven moment is het misschien niet meer duidelijk over welke ziekte het precies gaat. Daarnaast vind ik het bijvoorbeeld raar dat journalisten wel 'Engelsen' en 'Duitsers' mogen schrijven, maar 'Turken' en 'Marokkanen' niet, want daar moeten we dan voorzichtig mee omgaan. Ik zie dat niet zo. Zelf zou ik mijn kop niet aanpassen omdat er maar weinig ruimte is en omdat het nu eenmaal verslaafden zijn.”

Zijn collega Kim Noach schreef 'Koningin van het Levenslied – 100 jaar' op 5 augustus 2019. Haar artikel is een biografie die over de Zangeres zonder Naam gaat, Mary Servaes. In de tekst staat dat haar vader, Bey, een alcoholist was. „Ik heb er niet bij stil gestaan dat dat woord stigmatiserend over kan komen. Ik weet wel dat er een groot stigma zit op veel ziekten, zoals verslaving. In het verleden maakte ik namelijk verhalen over en met mensen die in de GGZ werkten,” vertelt ze. „Wat ik me wel afvraag: zijn we niet door aan het schieten? Dan schrijven we bijna krampachtig 'mensen met een verslaving' op. Ik wil écht het stigma dat op verslaving ligt niet bagatelliseren, en ik sta heus open voor vernieuwing, maar ik vraag me af waar de grens ligt. Als journalist moet je in een hoog tempo verhalen publiceren. Stel dat je iemand die rookt, geen roker meer mag noemen, maar wel 'iemand met een behoefte aan nicotine'. Daar heb je dan maar weinig tijd voor.”

Hoofdstuk 4. Wat kunnen krantenredacties doen om genuanceerd te schrijven over verslaving?

4.1. Amerikaanse literatuur

Volgens Amerikaanse onderzoeken zou het helpen om de persoon met de ziekte/aandoening voorop te stellen (M. P. Botticelli, 2017). Dat fenomeen heet *person-first language*. In het Nederlands wordt het 'persoon-eerst taal' genoemd, zoals u misschien al zag in het eerste hoofdstuk, toen het onderzoek van onderzoeksbureau IVO werd omschreven. Volgens het document van Michael Botticelli, dat tot stand gekomen is met vele onderzoeken, wordt *person-first language* gebruikt door professionele verenigingen en wetenschappelijke tijdschriften. Een voorbeeld van dit taalgebruik is het gebruiken van een aanduiding zoals '*person with a mental health condition*' of '*person with a disability*'. Deze woorden hebben een neutrale connotatie, en onderscheiden de persoon van zijn of haar diagnose. Dat werkt voor taalgebruik en verslaving hetzelfde. Je zou dan bijvoorbeeld 'persoon met een verslaving' kunnen gebruiken, zodat de persoon vooropgesteld wordt. Wel wijst het document erop dat het mensen met een verslaving vrij staat om zichzelf met andere woorden te omschrijven.

In het begin van dit onderzoek kwamen we ook het woord 'substance use disorder' tegen. Ook dit is een voorbeeld van neutraler taalgebruik. Het woord dient als vervanging van de 'negatievere' Amerikaanse begrippen zoals 'abuse' en 'dependence'. Het werd toen namelijk aangepast in de 'Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders', oftewel de DSM-5. Ook beveelt het document aan om termen zoals 'drug habit' niet te gebruiken, omdat dat suggereert dat de persoon met drugsverslaving ervoor kan kiezen om te stoppen met het middel. De Amerikanen vinden *person-first language* de geaccepteerde standaard om mensen te omschrijven. Termen zoals 'addict' en 'alcoholic' hebben hetzelfde negatieve effect als de woorden 'abuse' en 'abuser'. Je zou daarom beter kunnen zeggen: 'person with a substance use disorder' of 'person with an alcohol use disorder'. Ook woorden zoals 'clean' en 'dirty' worden in het Amerikaans afgeraden. Beter vinden zij: 'Negative' of 'not currently using substances'. 'Dirty' zou vervangen kunnen worden door 'positive' of 'a person who is currently using substances'.

Verscheidene Amerikaanse organisaties volgen deze aanbevelingen op. De organisatie Shatterproof bijvoorbeeld, die families helpt die te maken hebben met verslaving. Op de website hebben ze een woordenlijst samengesteld (Shatterproof, z.d.). '*Person-first language is proven to reduce stigma and improve treatment*', staat erboven. '*Person-first language doesn't define a person based on any medical disorder she may have. It's non-judgmental, it's neutral, and the diagnosis is purely clinical*'. Enkele voorbeelden van de woordenlijst: Alcoholic → Person with alcohol use disorder. En: Former addict → Person in recovery. Een voorbeeld van een andere organisatie die *person-first language* aanbeveelt, is het British Columbia Center for Disease Control. Zij zorgen bijvoorbeeld voor medische programma's om ziekten te voorkomen. In één van hun documenten, dat '*Respectful language and stigma: regarding people who use substances*' heet, staat dat dit type taalgebruik belangrijk is omdat het de persoon respecteert (BC Center for Disease Control, 2017). "Als we personen omschrijven als 'addicts' en 'users' dan zorgen we ervoor dat deze mensen een label krijgen van die ziekte. Dat kan er makkelijk voor zorgen dat we hen generaliseren. Het creëert een barrière: 'wij' en 'zij'".

Er zijn ook Amerikaanse organisaties die andere tips hebben voor journalisten. Dianova bijvoorbeeld, een organisatie die mensen helpt in herstel te gaan van hun verslaving. 'De taal die gebruikt wordt om mensen met een verslaving te omschrijven, heeft impact op hoe zij zichzelf zien, en hoe zij gezien worden door anderen', staat in een document beschreven (Dianova, z.d.). 'Woorden zoals 'addict' of 'former addict' zijn voorzien van een negatieve lading, dat ertoe leidt dat mensen met een verslaving ervan weerhoudt dat zij hulp zoeken.' In een lijst met tips wordt bijvoorbeeld het vermijden van woorden zoals 'junkie' en 'alert'

genoemd. Dat kan er namelijk voor zorgen dat de samenleving drugs, of een drugsverslaving, ziet als iets gevaarlijks. Angst kan er op haar beurt weer voor zorgen dat mensen met een verslaving afgewezen worden, omdat ze gezien worden als 'verantwoordelijk' voor hun eigen problemen. Ook kunnen ze gezien worden als 'potentieel gevaar'. Daarnaast adviseert de organisatie dat media een verslaving niet altijd in verband moeten brengen met criminaliteit. Een verslaving is volgens hen niet alleen maar gerelateerd aan criminaliteit. Hoe media dit precies moeten doen, blijft onduidelijk.

4.2. Nederlandse literatuur

In Nederland zijn we nog niet zo ver als in de Verenigde Staten. Er zijn, zoals al beschreven werd in dit onderzoek, twee relevante onderzoeken gedaan naar taalgebruik en het stigma op mensen met een verslaving. Het eerste is van onderzoeksbureau IVO, dat de invloed van taalgebruik op stigmatiserende houding van zorgprofessionals onderzocht. Uit de onderzoeksresultaten bleek dat er geen effect was. Wel waren de onderzoekers, onder wie Thomas Martinelli, ervan overtuigd dat de notie dat iemand meer is dan zijn of haar aandoening met 'persoon-eerst taal' beter wordt vertegenwoordigd dan met 'aandoening-eerst taal'. Daarnaast geven zij aan dat er nog studies nodig zijn naar de invloed van taal op de mate van stigmatisering van mensen met verslavingen. Hoe minder stigma zij ervaren, hoe minder belemmeringen zij zullen ervaren voor herstel, viel te lezen.

Daarnaast zijn er, net zoals in Amerika, organisaties die de Amerikaanse aanbevelingen over person-first language overnemen. Stichting Samen Sterk Zonder Stigma bijvoorbeeld, op haar website (Samen Sterk zonder Stigma, z.d.). Daar staat dat het belangrijk is om de persoon zelf centraal te stellen, in plaats van zijn of haar aandoening. Kees Dijkman liet weten dat de tips overgenomen zijn van Amerikaanse onderzoeken. Ook taalwetenschapper Ingrid van Alphen erkent dat persoon-eerst taal werkt. „De persoon voorop zetten en niet vereenzelvigen met de ziekte of het probleem is het duidelijk dat de mens met een aandoening iets meer is dan de aandoening of het probleem zelf.” Lef Magazine is daarom bijvoorbeeld van mening dat 'Ik heb alcoholisme' beter klinkt dan 'Ik ben een alcoholist'.

Het tweede onderzoek, van onder andere Hogeschool Windesheim, is misschien wel het meest belovende onderzoek. Het Lectoraat van Constructieve Journalistiek hield zich wel met meer bezig dan alleen taalgebruik. Ook andere bronnen aan het woord laten bleek, zoals we eerder lasen in hoofdstuk één, bijvoorbeeld effect te hebben. Daarnaast kan de keuze voor een bepaalde foto bij een nieuwsbericht een positief of negatief effect hebben op de lezer. Verschillende titels kunnen ook een ander effect teweegbrengen bij de lezer. Op die manier zouden krantenredacties dus genuanceerd kunnen berichten over mensen met een verslaving.

Er zijn ook mensen die suggesties doen voor andere woordkeuzes. Zoals Hendrik Hartevelde van Stichting Zwarte Gat, dat stigma op verslaving op allerlei fronten tegen probeert te gaan. Hij is ook voorzitter van de cliëntenraad van verslavingskliniek Novadic-Kentron. „Als je een term zoals 'mensen met een afhankelijkheidsprobleem' of 'psychische kwetsbaarheid' gebruikt, dan blijven de negatieve plaatjes die je in je hoofd maakt bij het woord 'junk' misschien achterwege.” Hij wijst op het Belgische 'KOAP': Kinderen van Ouders met een Afhankelijkheidsprobleem (VAD, 2019). „In Nederland heet dat KOV, Kinderen van Ouders met een Verslaving,” weet hij te vertellen. „Eigenlijk vind ik 'afhankelijkheidsproblemen' mooier klinken. Het is een abstracter begrip en daardoor lijkt het alsof er meer rekening wordt gehouden met de persoon. Bij Novadic-Kentron kon je vroeger terecht voor een verslavingsbehandeling. Nu merk ik dat ze dat vervangen door het 'grijpen van nieuwe kansen'. Of ze zeggen dat er moeite is met het gebruik van middelen. Het lijkt dan alsof er meer begrip is voor verslaving.”

Lef Magazine koos er in oktober 2018 voor om voortaan gebruik te maken van de termen die het *American Society of Addiction Medicine* gebruikt, een beroepsorganisatie voor verslavingsgeneeskunde. Dit is een bron die Botticelli ook aandroeg in zijn brief. 'Taal speelt een ontzettend belangrijke rol bij het verminderen van stigma op verslaving.

Wetenschappers van het American Society of Addiction Medicine hebben daarom een alternatieve woordenlijst opgesteld van termen die iedereen zou moeten gebruiken als het om verslaving gaat', staat er in een nieuwsbericht (Lef Magazine, 2018). Eronder staat dat een 'verslaafde' het beste 'iemand met een verslaving' kan worden genoemd. Ook kun je een 'alcoholist' het beste 'een persoon met alcoholisme' noemen, en een 'ex-verslaafde' 'iemand in herstel van een verslaving'. Jolande Bastiaans, de hoofdredacteur van Lef Magazine en zelf in herstel van een alcoholverslaving, zegt daarover het volgende: „Ik ben veel meer dan een alcoholist. Hetzelfde geldt voor iemand met bijvoorbeeld autisme. Ik ben niet mijn aandoening, ik heb hem.”

Conclusie

Om tot een volledige conclusie te komen, bespreek ik hier mijn bevindingen per deelvraag.

In hoofdstuk 1 vroeg ik mij af wat de gevolgen zijn van het gebruik van de woorden 'alcoholist', 'junk' en 'verslaafde'. Daar kan ik kort over zijn. Het is niet duidelijk genoeg wanneer een woord überhaupt een negatieve lading heeft. Dat zou lastig te bewijzen zijn, volgens taalwetenschapper Ingrid van Alphen. Bovendien kan iedereen een woord anders kan opvatten. Het is ook moeilijk om te zien wat de effecten van zulke woorden zijn. Er is in de Verenigde Staten onderzoek gedaan, daar kwam uit dat het uitmaakt welke termen je gebruikt. Maar in Nederland is er maar één relevant onderzoek naar gedaan, namelijk dat van IVO Onderzoeksbureau. Daar kwam geen overtuigend bewijs uit dat het uitmaakt welke woorden je gebruikt om mensen met een verslaving te beschrijven. Daar kunnen we tegenoverstellen dat ervaringsdeskundigen, verslavingszorgexperts en een taalwetenschapper zich ergeren aan dit taalgebruik. Dat zou een reden kunnen zijn voor journalisten om op hun taalgebruik te letten. Maar vooralsnog is er geen eenduidig antwoord op deze deelvraag. Het zou verder onderzocht moeten worden.

In hoofdstuk twee vraag ik mij af welke woorden dagbladen gebruiken om mensen met een verslaving te beschrijven. Dat komt veelal neer op de woorden 'junk', 'verslaafde' en 'alcoholist', zoals ik onderzocht in krantendatabase Nexis Uni. Soms worden deze woorden in een positieve context gebruikt. Voor voorbeelden verwijs ik u naar hoofdstuk twee, waarin de context van artikelen naar voren komt.

Uit hoofdstuk drie blijkt dat krantenredacties zich er over het algemeen niet bewust van zijn dat bovenstaande woorden stigmatiserend over kunnen komen bij mensen met een verslaving. Redacteuren vragen zich vaak af welke woorden ze dan zouden kunnen gebruiken. Enkelen van hen, zoals Arjan Bosch en Daniëlle Molenaar, willen graag mijn aanbevelingen lezen.

Uit hoofdstuk vier, ook mijn hoofdvraag, blijkt dat persoon-eerst taalgebruik kan dienen als een eerste stap voor krantenredacties die (meer) rekening willen houden met mensen met een verslaving. Hierbij staat de persoon centraal, wat de persoon onderscheidt van zijn of haar ziekte. Die conclusie trek ik vooral uit het Amerikaanse onderzoek van Michael Botticelli. Een tweede stap zou een Nederlands vervolgonderzoek van Hogeschool Windesheim kunnen zijn, waarbij behalve met taal ook rekening gehouden wordt met foto's en deskundigen die worden opgevoerd.

Voor krantenredacties die rekening willen houden met mensen met een verslaving, geldt dat ze daarom creatiever omgaan met hun titels. Als ze personen met een verslaving willen benoemen, kan dat een uitdaging zijn, gezien het ruimtevraagstuk. Ze zouden dan hun zinnen om kunnen draaien zodat de persoon met de verslaving in de kop voorkomt (mits relevant), zonder het woord 'verslaafde', 'alcoholist' of 'junk' te gebruiken, door middel van person-first language. Een voorbeeld: 'Verdachte roofde winkel leeg vanwege verslaving', in plaats van 'Verdachte is verslaafde/alcoholist die winkel leegroofde'. Met een citaat heeft de journalist meerdere opties. Hij of zij kan ervoor kiezen dicht bij de woorden te blijven, zoals Joris Gerritsen, Chef Nieuws van De Gelderlander zegt. Maar hij kan er ook voor kiezen om het woord 'junk' in een citaat bijvoorbeeld wél aan de passen naar een woord of zin waarin de persoon centraal staat. Daarnaast kan er ook voor gekozen worden om te parafraseren, als het niet relevant is om iets wat iemand zegt letterlijk over te nemen.

Ik ben mij ervan bewust dat dit geen wetenschappelijk onderzoek is. Dat zou het wel kunnen worden. Het is dan bijvoorbeeld interessant om te kijken welk effect woordkeuzes, zoals 'alcoholist' en 'junk', hebben op mensen met een verslaving, en eventueel op het 'grotere' publiek. Met het grotere publiek bedoel ik ook mensen die niets met verslaving te maken hebben. Het zou in zo'n onderzoek dus niet gaan om het effect van taal op stigmatiserende houdingen onder zorgprofessionals, waar onderzoeksbureau IVO-onderzoek naar deed. Wel

zou dit bureau verder onderzoek kunnen doen naar een ander publiek, zoals Thomas Martinelli al concludeerde.

Doelgroeponderzoek

Voor zo'n onderzoek is een uitgebreider doelgroeponderzoek nodig. Mensen met een verslaving, mensen die in herstel zijn van een verslaving én mensen die werken in de verslavingszorg, zouden vaker hun mening moeten geven wat betreft woorden waaraan ze zich ergeren. Op basis daarvan zou je dan een sterker argument hebben om aan te tonen dat krantenredacties zich écht bezig zouden moeten houden met hun woordkeuzes om mensen met een verslaving aan te duiden.

Ik heb Verslavingskunde Nederland, Lef Magazine, Samen Sterk zonder Stigma en verschillende verslavingsklinieken zoals Solutions benaderd om mijn oproep te delen. Daar kwamen niet genoeg reacties uit, terwijl ik uit eigen ervaring (bij Lef Magazine) weet dat er nog veel meer mensen die zich aan deze woorden ergeren. Dat mensen minder reageren kan komen door tijdgebrek. Tegelijkertijd kan het ook zijn dat ze niet willen reageren omdat ze anoniem willen blijven vanwege hun verslaving. Zoals u al eerder las, is er nog steeds sprake van stigma op dit onderwerp. Sommige mensen wilden bijvoorbeeld liever niet met hun volledige naam in mijn onderzoek, omdat ze vreesden voor hun baan. Het kan ook zo zijn dat mensen zich niet (genoeg) ergeren aan deze woorden omdat ze nog onbekend zijn met de mogelijke effecten daarvan. Dit laatste is waarschijnlijker, omdat ik veelal de reactie kreeg dat mensen zich méér ergeren aan het feit dat andere mensen niet weten dat verslaving een ziekte zou zijn, en geen gewoonte. Ook ergeren ze zich vaak aan de link tussen verslaving en criminaliteit die 'de media' legt. Ze geven aan dat het dan lijkt alsof elke 'verslaafde' zich bezighoudt met criminele acties.

Verder onderzoek

Daarnaast is het interessant om een soortgelijk onderzoek toe te passen zoals dat van Hogeschool Windesheim, maar dan met 'verslaving' als onderwerp. Als het onderzoek op méér dan woordgebruik alleen wordt gericht, dan zouden de onderzochte doelgroepen ook bekend moeten worden met de effecten van verschillende titels, foto's en deskundigen in nieuwsberichten. Wellicht zien zij er de noodzaak dan van in. Om vervolgonderzoek te doen, zou je dezelfde opzet kunnen nemen als het onderzoek van Hogeschool Windesheim. Zij stelden een online vragenlijst op, waaraan 724 respondenten deelnamen. In de vragenlijst werd bijvoorbeeld gevraagd of de respondent zelf een psychische aandoening had en/of diegene iemand kende met een psychische aandoening. Tijdens het invullen van de vragenlijst werden deze mensen willekeurig toegewezen aan één van de acht versies van een nieuwsbericht. Telkens was er sprake van een traditioneel artikel en een constructief artikel.

In het kader van verslaving zou men acht versies kunnen maken waarin de teksten over mensen met een verslaving gaan. Een traditionele titel zou 'Gebukt onder overlast van junk' kunnen zijn, waarbij de nadruk van de tekst ligt op overlast. Een constructieve titel zou 'Hulp voor persoon met verslaving' kunnen zijn, waarbij de nadruk ligt op het feit dat de persoon hulp nodig heeft. Daarna zou je met behulp van de vragenlijst kunnen vragen welke emoties de lezer heeft na het lezen van zo'n tekst. Zo kun je inventariseren wat het lezen van een constructief artikel met het lezerspubliek doet. Wellicht zou een constructief opgebouwd artikel dan meer effect hebben tegen het stigma op verslaving, dan enkel het aanpassen van woorden, zoals onderzoeksbureau IVO deed.

Ook is het interessant om te kijken naar een framingonderzoek, uitgevoerd door wetenschappers. Dit was mijn eerste idee, omdat meer mensen met een verslaving/in herstel van een verslaving zich lijken te ergeren aan bovenstaande opmerkingen. In dit geval zou ik het criminaliteitsframe hebben onderzocht, en ook het frame dat verslaving als het ware 'bagatelliseert'. Dit laatste kun je zien aan het woord 'verslaafde' dat gebruikt wordt wanneer er duidelijk geen sprake is van een echte verslaving. Zoals 'calorieverslaafde',

'shopverslaafde' en 'netflixverslaafde'. Dit frame werd namelijk ook meerdere keren genoemd door de bevroegde doelgroep. Ook wilde ik kijken naar een frame waarin verslaving wordt neergezet als een gewoonte waar je op eigen kracht van af kunt komen.

Dit bleek geen goed idee, omdat het lastig is om op een niet-wetenschappelijke manier aan te tonen wanneer er sprake is van frames. Daarnaast kwam ik ook tot de conclusie dat er discussie is over of verslaving een ziekte is of niet. Nederlandse wetenschappers (NRC, 2017) en instellingen (Jellinek, 2017) nemen dat wel aan, maar in de Verenigde Staten zijn wetenschappers het er nog niet unaniem over eens. Dat maakt het dan al lastig om één frame te gebruiken. Meer daarover, en over mijn andere keuzes, vindt u in mijn 'Plan van aanpak'.

Daarnaast zou er nog een onderzoek kunnen worden uitgevoerd naar de vraag of deze doelgroepen daadwerkelijk de krant links zouden laten liggen als zij merken dat er over hen wordt gesproken op die manier. Maar hiervoor is het nog te vroeg. Eerst moeten deze mensen bekend raken met de effecten van bepaalde woordkeuzes. En het effect van de woordkeuzes zélf moet nog eens goed onderzocht worden. Een goed begin zou dus een nabootsing van het onderzoek van Windesheim zijn, maar dan over verslaving. Ook zou onderzoeksbureau IVO kunnen doorgaan met hun onderzoek naar het effect van woordkeuzes op het grotere publiek/mensen met een verslaving.

Kortom: journalisten moeten in elk geval blijven nadenken over hun woordkeuzes, omdat het invloed kan hebben op de persoon die het leest. Daarnaast behoeft dit onderwerp nader onderzoek omdat het niet zeker is welk effect de woorden 'junk', 'verslaafde' en 'alcoholist' op de lezer hebben.

Visie

Op deze pagina zal ik uitleggen wat mijn visie is op het onderwerp van mijn reflectieonderzoek.

Als het publiek, in dit geval mensen met een verslaving, moeite heeft met bepaalde termen, dan is het belangrijk om dat serieus te nemen. Voor mij is dat een voorbeeld van publieksgerichtheid, een competentie die wij als startbekwaam journalist moeten aantonen. Als journalist zal ik, na dit onderzocht te hebben, zelf in elk geval wel rekening houden met mijn taalgebruik als ik mensen met een verslaving moet benoemen. Wel zou ik dat tot op zekere hoogte doen. Het moet niet te geforceerd worden. Ik zou bijvoorbeeld niet elke keer 'mensen met een verslaving' schrijven als ik het daarover heb. Af en toe kan je ook variëren tussen bijvoorbeeld 'mensen met een verslaving', 'personen met alcoholisme' of 'Piet was in herstel gegaan voor zijn verslaving'. Er zijn in elk geval genoeg opties waarmee je mogelijk stigmatiserende woorden kunt omzeilen, blijkt uit dit onderzoek.

Het aanpassen van quotes en koppen lijkt me een moeilijker kwestie, vanwege de voorbeelden die krantredacteurs Arjan Bosch en Joris Gerritsen noemden in hoofdstuk 3. Voor titels geldt dat je creatief moet zijn, je hebt maar beperkt ruimte. Ik zou dan in elk geval proberen de zin om te draaien zodat deze minder stigmatiserend overkomt. Zoals: 'Verdachte roofde winkel leeg vanwege verslaving', in plaats van 'Verdachte is verslaafde die winkel leegroofde'. Zo veel tijd kost dat niet, je hebt daarom niets te verliezen. Wat betreft quotes ben ik het eens met Joris Gerritsen, Chef Nieuws van De Gelderlander. Hij vertelde dat het belangrijk is om dicht bij de woorden van de geïnterviewde te blijven, omdat je hem of haar anders tekort doet. Het is natuurlijk ook de bedoeling dat je met een quote letterlijk iemands woorden overneemt. Je mag in elk geval niet zomaar rommelen in een citaat. Vanwege die reden zou ik overwegen om de woorden 'junk', 'alcoholist' of 'verslaafde' in de quote te laten staan. Als het niet relevant is om iemands woorden letterlijk over te nemen, dan zou parafaseren een optie kunnen zijn.

Ik vind de column die Tonie Mudde (Chef Wetenschap van De Volkskrant) mij doorstuurde wel erg interessant om over na te denken. Hij werd geschreven door Margriet Vermeulen in 2012. '*Welk woord je ook kiest, het blijft verwijzen naar iets akeligs*', schreef ze. '*Alles draait om de intentie van de auteur en de gevoeligheid van de lezer*'. Ik vind het wel moeilijk me daar per se bij aan te sluiten. Aan de ene kant vraag ik me af welke moeite het nou kost om rekening te houden met mijn woordkeuzes, als ik weet dat ik anderen daar een plezier mee doe. Het kost amper extra tijd. Maar vanwege de column vraag ik me nu ook af of het misschien beter is om lezers ervan te overtuigen dat er geen verkeerde intentie is van de schrijver.

Gaandeweg kwam ik erachter dat het misschien meer relevant was geweest om deze vraag te kunnen stellen: Is het nodig dat krantenredacties rekening houden met hun woordkeuzes ten opzichte van mensen met een verslaving? Al met al was het een gecompliceerd onderwerp. Toch heeft het mij veel stof tot reflecteren opgeleverd. Het heeft mij veel doen nadenken over hoe belangrijk taalgebruik kan zijn (als je naar het Amerikaanse onderzoek kijkt), in hoeverre je dan rekening moet houden met je woordkeuzes en hoe krantenredacties dat doen. Daarnaast weet ik nu dat mijn berichtgeving als journalist invloed heeft op emoties van anderen, kijkende naar het onderzoek over constructieve journalistiek van Hogeschool Windesheim.

Plan van aanpak

Dit 'plan van aanpak' dient als handleiding van mijn reflectieonderzoek. Ik leg uit welke ideeën ik in eerste instantie had bij dit onderwerp. Daarnaast vertel ik welke stappen ik heb gezet om tot mijn interviewkandidaten te komen, waarbij ik enkele afspraken uitlicht. Ook benoem ik hier waarom de gebruikte bronnen in dit onderzoek betrouwbaar zijn.

Eerste ideeën

In eerste instantie wilde ik uitzoeken wat de schrijvende pers kon doen om bij te dragen aan een 'evenwichtige' beeldvorming over verslaving. Al gauw bleek dit onderwerp te lastig. Ron van Dooren wees mij erop dat dit suggereerde dat er in de schrijvende pers een onjuiste beeldvorming bestaat over verslaving en dat die beeldvorming o.a. negatieve gevolgen kon hebben. In dat geval zou ik dan eerst uit moeten zoeken wat de huidige beeldvorming over verslaving was. Daar waren amper relevante onderzoeken naar gedaan. Dit zelf onderzoeken bleek praktisch onhaalbaar. Daarop besloot ik mijn hoofdvraag aan te passen naar de huidige vraagstelling. Ik koos voor krantenredacties omdat ik dat zelf interessanter vind dan bijvoorbeeld televisieprogramma's. Werken bij een krant lijkt me namelijk leuk en dan is het handig om te weten te komen hoe je genuanceerd over een groep mensen kunt schrijven. Ook vind ik dit onderwerp interessant omdat het nog redelijk onbekend is in Nederland. In de Verenigde Staten is er van alles gaande over verslaving: Is het een ziekte of niet, hoe kunnen we mensen met een verslaving het beste omschrijven? Maar in ons land zijn we daar (nog) niet echt mee bezig. Dat kan natuurlijk ook komen door het feit dat kranten in de Verenigde Staten anders berichten over verslaving. Ook dit had een onderwerp kunnen zijn voor een (vervolg)onderzoek.

Tussendoor ben ik nog wel geswitcht van onderzoeksthema. Eerst wilde ik namelijk frames bij verslaving onderzoeken. Dat komt omdat ik reacties kreeg van mensen met een verslaving die aangaven dat ze zich niet alleen ergerden aan woorden, maar ook aan het feit dat 'de media' lijkt te stellen dat verslaving geen ziekte is, maar een gewoonte. Ook ergerden ze zich eraan dat 'de media' vaak de link leek te leggen tussen criminaliteit en verslaving. Terwijl er volgens hen lang niet altijd een verband is tussen het hebben van een verslaving en criminaliteit. Dan werd er bijvoorbeeld in een artikel vernoemd dat iemand verslaafd was, terwijl dat volgens hen niets te maken had met het feit dat diegene iemand in elkaar had geslagen. Sterker nog, het percentage mensen met verslavingsproblemen dat slachtoffer wordt van geweld ligt beduidend hoger dan het percentage dat gewelddaden begaat. Het blijkt dat zij veel vaker dan andere burgers slachtoffer zijn van geweld of een ander misdrijf (Verslavingskunde Nederland, 2017). Nicole van Erp, die onder andere de factsheet maakte, voegde door het volgende aan toe in een artikel van Lef Magazine: 'Verslaving komt vaak negatief in het nieuws: er wordt vooral aandacht besteedt aan de problemen die het veroorzaakt, dat versterkt de vooroordelen in de samenleving' (Lef Magazine, 2017).

Het onderzoeken van frames, zoals 'verslaving en criminaliteit', bleek lastig te onderzoeken omdat ik dan alles op gevoel zou moeten doen. Ik wist niet hoe ik, op een niet-wetenschappelijke manier, te weten moest komen wanneer er sprake was van een frame. Uiteindelijk kom je waarschijnlijk uit op woordgebruik, wat me bracht bij mijn huidige onderzoeksthema. En nu, na dit onderzoek te hebben uitgevoerd, kom ik tot de conclusie dat het misschien handiger was geweest om een soortgelijk onderzoek uit te voeren zoals dat van Hogeschool Windesheim. De onderzoeksuitkomsten daarvan kwamen echter pas in september uit, terwijl ik toen al maanden bezig was met mijn eigen onderzoeksvraag.

Oproepen

Omdat mijn vraagstelling suggereert dat krantenredacties (soms) ongenueanceerd berichten over mensen met een verslaving, moest ik dat eerst onderbouwen. Daarom ben ik op zoek gegaan naar onderzoeken waarin staat wat dan voorbeelden van ongenueanceerde woorden

zijn. Dat vond ik vooral terug in het Amerikaanse onderzoek van Michael Botticelli. Vervolgens besloot ik met Nederlandse mensen die een verslaving hebben (gehad) te praten om erachter te komen welke woorden zij stigmatiserend vinden, om een beeld van de Nederlandse situatie te krijgen. Om met deze mensen in contact te komen heb ik Lef Magazine gevraagd een oproep van mij in hun nieuwsbrief te delen. Daarnaast heb ik contact opgenomen met de organisaties Samen Sterk zonder Stigma en Verslavingskunde Nederland voor een oproep.

Voorbeeld van zo'n oproep:

Interviews

Ik heb voor dit onderzoek gepraat met veel verschillende soorten mensen. Natuurlijk met ervaringsdeskundigen, maar ook met mensen die in de verslavingszorg werken; taalwetenschappers; krantenredacteurs en organisaties met het doel om stigma te verminderen, zoals stichting Het Zwarte Gat. Ik wil graag een aantal gesprekken uitlichten om duidelijk te maken wat er precies gevraagd is en wat ik daarvan heb meegenomen in mijn onderzoek.

Allereerst had ik gesprekken met Kees Dijkman, waardoor ik nog op mijn idee kwam om framing te onderzoeken. Hij had namelijk zelf een onderzoek gemaakt waarin hij keek naar frames in berichtgeving over mensen met psychische aandoeningen. Hij gaf me tips voor een aantal frames die ik ook kon gebruiken voor mijn onderzoek over verslaving. Uiteindelijk stapte ik van dit onderwerp af, omdat ook hij zijn onderzoek had gebaseerd op gevoel. Toen heeft hij me toch nog geholpen met mijn nieuwe onderzoeksvraag door zijn mening te geven over taalgebruik en verslaving. Zijn antwoord heb ik in mijn onderzoek verwerkt.

Ik heb ook een gesprek gehad met Baldwin van Gorp voor het idee van een framingonderzoek. Hij heeft zelf boeken geschreven over verslaving en hij geeft les over journalistiek aan de KU Leuven. Van Gorp gaf mij tips, zoals dat het handig is om te vermelden dat iets nader onderzoek behoeft, en wanneer je een 'verzadigingspunt' hebt bereikt in informatie. Die tips kon ik ook gebruiken voor mijn nieuwe onderzoeksonderwerp. Daarnaast sprak ik uitgebreid met Hendrik Hartevelde, die werkzaam is bij stichting Het

Zwarte Gat. Vanuit zijn eigen ervaring bij Novadic-Kentron kon hij me relevante informatie geven over het taalgebruik omtrent mensen met een verslaving. Ik heb alles dat hij zei verwerkt in mijn onderzoek. Dit was ook het geval bij Thomas Martinelli, die hetzelfde doel had als ik, namelijk aantonen dat het uitmaakt welke woorden je gebruikt als je mensen met een verslaving wil omschrijven.

Met sommige ervaringsdeskundigen had ik uitgebreidere gesprekken dan met andere. Ik denk dat dat ligt aan het feit dat sommigen nadrukkelijk uitkomen voor hun verslaving, anderen schamen zich sneller. Met Ella (gefungeerde naam) had ik een uitgebreid gesprek over haar verslaving, maar zij wilde wel anoniem blijven. Ze is 3,5 jaar in herstel en vertelde mij het volgende: *„Er zijn natuurlijk stigmatiserende woorden, maar voor mij is het veel meer de toon die stigmatiserend kan zijn. Een bekerende toon bijvoorbeeld. Of als verslaving wordt weggezet als een zwakte of een verslaafde als een hopeloos geval. Ook schrijvers die doen alsof ze er veel van af weten, maar het niet blijken te snappen, kunnen stigmatiserend schrijven. Ik vergeet de positieve woorden die soms gebruikt worden. Dat iemand bijvoorbeeld zegt echt verslaafd te zijn aan kleren van een bepaald merk. Alsof verslaving iets fijns is. Over het algemeen vind ik dat nieuws over mensen met een verslaving vaak gedramatiseerd wordt. Bijvoorbeeld een nieuwsbericht dat iemand was aangereden door iemand die coke gebruikte. Terwijl het niet hoeft te betekenen dat dat een link heeft met elkaar. Of dat er in een artikel vermeld wordt dat iemand mogelijk onder invloed is. Het is nog niet eens zeker, dus waarom vermelden ze dat? Maar als het gaat over taalgebruik: ‘Doorgesnoven’ vind ik een vervelend woord, net als ‘junk’. Ik heb een Engelse achtergrond en weet dat het woord afval ‘junk’ is. Alcoholic vind ik een minder vervelend woord omdat ik dat woord gewend ben. Ik stel mezelf drie keer in de week voor als alcoholic.”* De informatie over het taalgebruik heb ik natuurlijk verwerkt in mijn onderzoek.

Met Pieter le Noble heb ik ook uitgebreid gepraat. Hij is ervaringsdeskundige: *„Ik ben niet trots op de dingen die ik gedaan heb, maar ik ben er wel trots op dat ik in herstel ben.”* Hij geeft onder andere voorlichting aan middelbare scholen over verslaving en dan hoort hij (relevantie) vooroordelen die er bestaan. Ik besloot dat op te nemen in mijn onderzoek omdat het laat zien dat het belangrijk is dat we als journalist op ons taalgebruik letten. Elles Janbroers, ook ervaringsdeskundige, spreekt ook graag over dit onderwerp. Zij vertelde mij het volgende: *„Toen ik in een verslavingskliniek zat, zei iedereen: ‘Ik ben (naam) en ik ben verslaafd’. Op een gegeven moment dacht ik daarover na en dacht ik: Ik heb een verslaving, maar dat is een ziekte. Je hebt een ziekte, je bent niet je ziekte. Dus vanaf dat moment zei ik: Ik ben Elles en ik heb een verslaving. De kliniek snapte dat toen niet. Nu denken ze daar inmiddels anders over, maar niet alle klinieken. Verslaafde vind ik een negatief woord. Ik begrijp dat media er zo over berichten, want hoe noem je het anders? Junk vind ik een erg negatief woord. Dat associeer ik meteen met heroïne. Ik vind dat er weinig aandacht wordt besteed aan verslaving als ziekte in de media. Daar mag wel meer bekend over worden.”*

Met Hendrik Hartevelt kwam ik in contact doordat ik stichting Het Zwarte Gat kende van Lef Magazine. Hij bracht mij en Thomas Martinelli vervolgens in contact, zodat ik ook Martinelli kon interviewen.

Hendrik Hartevelt <hendrik.hartevelt@gmail.com>

Wo 9-10-2019 22:53

U; Thomas Martinelli

Hallo **Thomas** en Emily,

Ik heb jullie beide gesproken over bovengenoemd onderwerp. Emily is bezig met een opdracht voor haar studie journalistiek aan het Fontys in Tilburg en heeft eerder stage gelopen bij de glossy LEF. **Thomas** is onderzoeker met ervaring op het gebied van het onderwerp. Ik heb van jullie toestemming gekregen om gegevens uit te wisselen opdat het onderwerp goed wordt belicht. Daarbij heb ik de hoop dat we elkaar in de toekomst met de beeldvorming over het onderwerp kunnen helpen.

In de adresbalk zien jullie elkaars emailadressen. Telefoonnummer **Thomas** is 06 4358 5586 en het telefoonnummer Emily van Kleunen is 06 1184 1046

Ik wens jullie succes en plezier met het onderwerp en onderlinge contact.

Met vriendelijke groet,
Hendrik Hartevelt

Taalwetenschappers Van Alphen en Hengeveld heb ik gevonden door te kijken op de website van de Universiteit van Amsterdam. Er waren geen taalkundigen die gespecialiseerd waren in taalgebruik omtrent mensen met een verslaving.

Betrouwbare bronnen

De taalwetenschappers zijn betrouwbaar omdat zij een wetenschappelijke studie hebben gedaan en dus veel verstand hebben van taal. De krantenredacteuren die ik sprak schrijven bij een regionale of landelijke krant en zijn daarom betrouwbaar. Een uitzondering is de redacteur van De Telegraaf, die alleen anoniem wilde reageren. Ik heb hem gevraagd waarom en daar kreeg ik geen duidelijk antwoord op. Dat is erg jammer en ik begrijp dat dit daarom geen betrouwbare bron is. Twee ervaringsdeskundigen die ik sprak wilden ook anoniem in dit reflectieonderzoek. Gelukkig heb ik daarvan wel de namen, telefoonnummers en e-mailadressen. Daarom zijn het toch betrouwbare bronnen. Alle andere ervaringsdeskundigen zijn ook betrouwbaar. Sommigen zochten contact met mij naar aanleiding van mijn oproepen via platformen zoals Samen Sterk zonder Stigma. Dat laat zien dat ze met verslaving bezig zijn. Anderen reageerden op een oproep, zonder mij te contacteren, waarop ik hen contacteerde. Daan Deenik en Martin de Boer zijn betrouwbaar omdat ze experts zijn op het gebied van verslavingszorg. Deenik is namelijk manager van SolutionS, een verslavingskliniek, en hij zit in de Expertraad Verslavingszorg. De Boer is teammanager van Verslavingszorg Noord-Nederland. Henrik Hartevelt zit in de cliëntenraad van Novadic-Kentron, ook een verslavingskliniek. Daarnaast is hij bestuurslid van de stichting Het Zwarte Gat, een organisatie die de stem laat horen van mensen met een verslaving bij Verslavingskunde Nederland. Omdat hij ook veel van dit onderwerp weet, is hij een betrouwbare bron. Jellinek is natuurlijk ook betrouwbaar omdat dit een bekende organisatie is die expert is op het gebied van middelengebruik en verslaving.

Bronnenlijst

Literatuur

Van Boekel, L. C. (2015). *Stigmatization of people with substance use disorders: Attitudes and perceptions of clients, healthcare professionals and the general public*. Geraadpleegd van https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/4848865/Van_Boekel_stigmatization_09_01_2015.pdf

Van Erp, N., & van der Meulen, A. (2017). *Factsheet Stigma en Verslaving: Een uitgave van Verslavingskunde Nederland*. Geraadpleegd van <https://www.trimbos.nl/docs/9aec15a7-d889-4ffa-93dd-71a0255462ad.pdf>

Vanderschuren, L., De Vries, T., Goudriaan, A., & Van den Brink, W. (2017, 20 oktober). *Verslaving is wel degelijk een hersenziekte*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/10/20/verslaving-is-wel-degelijk-een-hersenziekte-13554592-a1577968>

Verslaving | Jellinek | Waarom is verslaving een hersenziekte? (2017 oktober). Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.jellinek.nl/vraag-antwoord/waarom-is-verslaving-een-hersenziekte/>

Lewis, M. (2015). *The Biology of Desire: Why Addiction Is Not A Disease*. Geraadpleegd van <https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=SbE4DgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=lewis+habit+addiction&ots=3wxDknlTLN&sig=5RvK10p1TS0hthefKqE7RbbTAO8#v=onepage&q=lewis%20habit%20addiction&f=false>

Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. (z.d.). *DSM-5*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.nvvp.net/website/onderwerpen/detail/dsm-5>

Leids Universitair Medisch Centrum. (2013). *Middelgerelateerde en verslavingsstoornissen*. Geraadpleegd van <https://www.lumc.nl/sub/3010/att/1380656>

Verslaafden zoeken maar zelden en pas laat professionele hulp: "Het taboe is groot". (2019, 26 juli). Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.rtlnieuws.nl/editienl/artikel/4793916/gordon-verslaving-drugs-alcohol-cocaine-afkicken-afkickkliniek-rehab>

Samen Sterk Zonder Stigma, & Lectoraat Constructieve Journalistiek, Hogeschool Windesheim. (2019). *De bijdrage van een constructieve nieuwsaanpak op de beeldvorming rond mensen met een psychische aandoening*. Geraadpleegd van <file:///C:/Users/Emily/Documents/Downloads/Onderzoeksrapport%20Berichtgeving%20over%20mensen%20met%20een%20psychische%20aandoening.pdf>

Botticelli, M. P. (2017). *Changing Federal Terminology Regarding Substance Use and Substance Use Disorders*. Geraadpleegd van <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/whitehouse.gov/files/images/Memo%20-%20Changing%20Federal%20Terminology%20Regrading%20Substance%20Use%20and%20Substance%20Use%20Disorders.pdf>

Martinelli, T., Meerkerk, G., & Nagelhout, G. (2019 maart). *Het effect van taalgebruik op stigmatisering door zorgprofessionals*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://stichtingtotsteunvcvz.nl/wetenschappelijke-projecten/ervaringen-en-verwachtingen-van-zorgprofessionals-bij-mensen-met-een-psychische-aandoening/>

Raad voor de Journalistiek. (1980). *1980/11*. Geraadpleegd op 23 oktober 2019, van <https://www.rvdj.nl/1980/11>

Bakker, P. (2016, 9 september). *Kansen voor 'publieksgerichte journalistiek'?* - *De Nieuwe Reporter*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.denieuwereporter.nl/2016/11/kansen-voor-publieksgerichte-journalistiek/>

Vermeulen, M. (2012, 20 oktober). *Versluijrend woord neemt pijn niet weg*. Geraadpleegd op 22 oktober 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/versluijrend-woord-neemt-pijn-niet-weg~be5335c7/>

Vermeulen, M. (2018, 18 juni). *Wereldgezondheidsorganisatie erkent gameverslaving, maar wat zijn hiervan de implicaties?* Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/wereldgezondheidsorganisatie-erkent-gameverslaving-maar-wat-zijn-hiervan-de-implicaties~bfb244d7/>

Bronzwaer, S. (2019, 12 september). *Fabrikant verslavende pijnstillers op de rand van faillissement door schikking*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/09/12/purdue-pharma-schikt-voor-miljarden-faillissement-dreigt-a3973172>

Stigma reducing language. (z.d.). Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.shatterproof.org/about-addiction/stigma/stigma-reducing-language>

Provincial Health Services Authority, BC Centre for Disease Control, & Towardtheheart.com. (2017). *Respectful language and stigma: regarding people who use substances*. Geraadpleegd van <https://towardtheheart.com/assets/uploads/1502392191GWLgqDb5w5GIajwRuiq4lPoSyhSoMkp3T7rL5mI.pdf>.

Dianova. (z.d.). *Stigmatization of People with Addictive Disorders: Stigmatization & Media*. Geraadpleegd van <https://www.dianova.org/wp-content/uploads/2018/07/QuitStigma-Recommendations-Media-en.pdf>

Samen Sterk zonder Stigma. (2018, 30 mei). *Framing*. Geraadpleegd op 22 oktober 2019, van <https://www.samensterkzonderstigma.nl/stigma-in-de-media/kennis/framing/#andere>

Vlaamse expertisecentrum Alcohol en andere Drugs. (2019, 21 mei). *Informatie en hulp op maat van KOAP*. Geraadpleegd op 21 oktober 2019, van <https://www.vad.be/artikels/detail/informatie-en-hulp-op-maat-van-koap>

Bastiaans, J., & van Doorn, L. (2017). *Gebundelde krachten voor minder stigma*. Geraadpleegd van <https://www.ggz nederland.nl/uploads/assets/bijlage%20%20-%20Artikel%20Lef%20'Minder%20Stigma'.pdf>

Andere bronnen

Kees Dijkman: 06-22 01 59 62, kees.dijkman@icloud.com
Ralf Gutowski: 06 22 22 69 24, Ralf@gutowski.nl
Martin de Boer: 06 13300877, m.deboer@vnn.nl
Daan Deenik: daan.deenik@solutions-center.nl
Baldwin van Gorp: +3215639479, baldwin.vangorp@kuleuven.be
Hendrik Hartevelt: 06 28 68 57 66, hendrikhartevelt@hetzwartegat.nu
Marleen Lassche (deelde mijn oproep via SolutionS): +31 (0) 6 - 100 508 93, marleen.lassche@solutions-center.nl
Erica van Broekhuijsen (deelde mijn mailoproep via Samen Sterk zonder Stigma): 033 - 3032104 | info@samensterkzonderstigma.nl
Sanne Kooiman (deelde mijn Facebookoproep via Samen Sterk zonder Stigma): 033 - 3032103, s.kooiman@samensterkzonderstigma.nl
Ervaringsdeskundige Ellen Raven (anoniem): 0650520836, ellen@hagis.nl
Ervaringsdeskundige Daphne Beuker (anoniem): 06 52603357, daphne17111975@hotmail.com
Ingrid van Alphen: 020-5253864, ingvanalphen@gmail.com
Thomas Martinelli: +31 (0)6 302 205 93, martinelli@ivo.nl
Nils de Kruijf: n.dekruijf@ad.nl
Ina Reitzema: 0629013452, Ina.Reitzema@dvhn.nl
Max Steenberghe: m.steenberghe@ed.nl
Arjan Bosch: 06-43072467, ar.bosch@destentor.nl
Tonie Mudde: t.mudde@volkskrant.nl
Kees Hengeveld: p.c.hengeveld@uva.nl
Peter de Graaf: 06 - 11316980, p.degraaf@volkskrant.nl
Ervaringsdeskundigen telefoonnummers nog noteren
Linda van Doorn (Lef Magazine, achtergrondinformatie): 06 53 52 15 46, linda@lef-magazine.nl
Jolande Bastiaans: 06 46 88 21 57, jolande@lef-magazine.nl
Daniëlle Molenaar: 0653641670, danielle.molenaar@dvhn.nl
Peter Heesen: 06 533 945 25
Kim Noach: 06 536 40 775
Elles Janbroers: 06 288 23308
Pieter le Noble: 06 29 08 68 61
Expertteam Jellinek: 088-505 1220
Emma te Hennepe: 06 13664463, emmatehennepe@gmail.com
Hazel Kloos: 0624242047, hazel_kloos@hotmail.com

Scriptie doorsturen naar:

- *Thomas Martinelli*
- *Joris Gerritsen, plaatsvervangend hoofdredacteur en chef nieuws*
- *Arjan Bosch (aanbeveling)*
- *Danielle Molenaar (aanbeveling)*